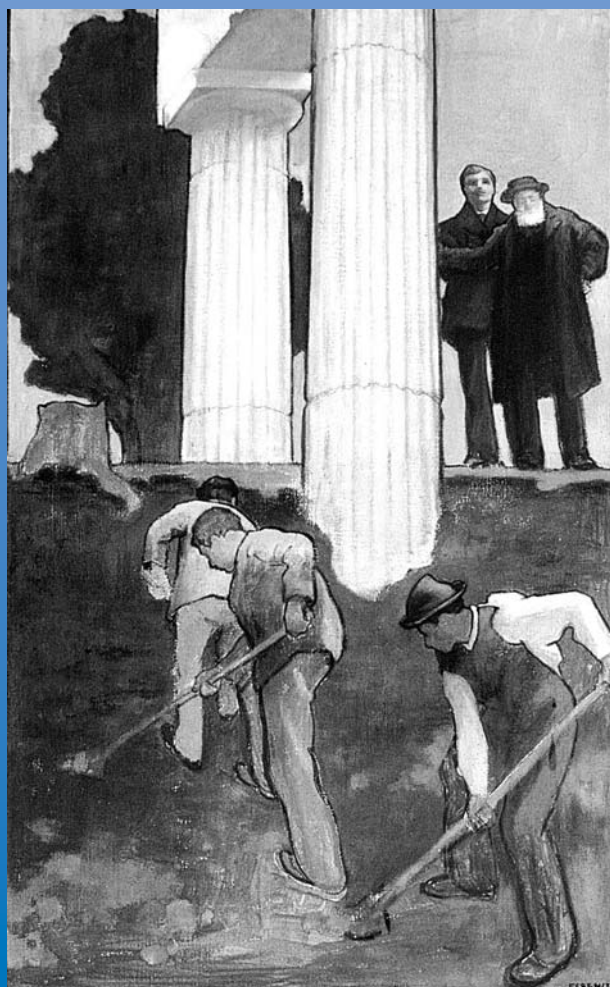

Édes Anyanyelvünk

2008. FEBRUÁR

XXX. ÉVF. 1. SZÁM

Ferenczy Károly: Muzeológia

A TARTALOMBÓL:

Bencédy József:
Vége a Gutenberg-galaxisnak?

Büky László:
A Léthe özöne és a lét vize

Balázs Géza:
A pálinka folklórja

Boksay Zoltán:
Coniunctivus, igeidő-egyeztetés
és a magyar nyelv

Bertalan Réka:
Lovasterápia

Dóra Zoltán:
Szia!

H. Varga Márta:
Látszólagos képtelenség
mint új szóalkotásmód?

Kerekes Barnabás:
Széthangsúlyozás

Poén a polcon
Skandináv keresztretjtvény

És: új szavak, könyvek,
nyelvi játékok, rendezvények

Kedves Olvasóink!

2007. októberi számunkban már jeleztük, hogy az idén, az Édes Anyanyelvünk fennállásának harmincadik esztendejében igyekszünk felfrissíteni, megújítani folyóiratunkat. Lássuk hát, eddig mire jutottunk!

Mindenekelőtt átalakítjuk, meggyőződésünk szerint szebbé tesszük lapunk címdalát. Egy Kanadában élő magyar honfitársunk, Dévényi Dénes, aki mérnök, fotóművész, pedagógus és filozófus egy személyben, egyúttal pedig a World Festival of Photography Society elnöke, éppen a múlt évben hirdette meg „Tegyük minden barlangba egy képet!” mozgalomát, amelynek lényege az, hogy a művészeti alkotások népszerűsítésével, minden „barlangba”, mindenkihez való eljuttatásával egyensúlyban tarthatjuk a minden élőlényt vezérlő két hormont, az adrenalint és az oxitocint, amelyek közül az első a harc, a feszültség, a másik a béke, a nyugalom előidézője. „Ha többet költenénk a művészetekre, több oxitocint kapnának az emberek, és így nyugalom és béke lenne a világon” – írja „Levél a világnak” című felhívásában.

„Levél a világnak”

Ezen felbuzdulva mi mostantól kezdve minden számunk címdalán egy-egy jeles – és már minden kétséget kizáróan klasszikus – magyar művész egy-egy szép és értékes alkotását tesszük közzé, természetesen technikai lehetőségeink határain belül, ezáltal is jelezve, hogy a magyar képzőművészet megbecsülését ugyanolyan fontosnak tartjuk, mint anyanyelvünkét.

De olvasóink más változtatásokkal is találkozhatnak lapunkban. Korszerűsítettük rejtvényrovatunkat. Törmörítettük, egy nagy blokkba foglaltuk a hírek, beszámolók eddig szerteágazó anyagát. Az eddiginél összehangoltabban élünk a különféle betűfajtákkal. Megpróbáljuk szemléletesebbé, kifejezőbbé tenni fejlődészövegeinket. Lapunk új tipográfiáját, Kovács László nyelvész kollégánk ötlete nyomán, Kovács Gyula tördelészerkesztőnk alakította ki.

Mint korábban már jeleztük, „nem egyszerre, hanem fokról fokra” igyekszünk szépíteni, színesíteni szerepelt lapunkat. Ha olvasóink is támogatnak bennünket e törekvésünkben (most pl. azzal, hogy személyi jövedelemadójuk 1%-át az Anyanyelvűpolók Szövetségének ajánlják fel; adószámunk: 19663155-1-43), minden biznnyal sikerrel járunk.

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztősége

TARTALOM

Kedves Olvasóink!	2
Bencédy József: Vége a Gutenberg-galaxisnak?	3
Büky László: A Léthe özöne és a lét vize	4
Balázs Géza: Miért érdekes? A pálinka folklórja	5
Boksay Zoltán: Coniunctivus, igeidő-egyeztetés és a magyar nyelv	6
Buvári Márta: Szálcák (képest, korábban)	7
Kisgergely József: Egy korrektor legújabb bosszúságai	8
Bertalan Réka: Lovasterápia: a lovak kommunikációja és a lovaglás gyógyító hatása	9
Graf Rezső: A mindennapok nyelvi hordalékából	10
Dóra Zoltán: Szial!	10
H. Varga Márta: Látszólagos képtelenség mint új szóalkotásmód?	11
Holczer József: <i>Lájtos</i> esetem a <i>lajt</i> -tal	11
Kerekes Barnabás: Széthangsúlyozás	11
Deme László, Grétsy László: Lőrincze-díj, 2007	12
Málnási Ferenc: Balázs Géza és Benkes Zsuzsa középiskolai nyelvtankönyvei	13
H. Tóth István: Hagyomány és újítás a helyesírásban	14
Büky László: Nyelvelemző segédkönyv	14
Berényi Zsuzsanna Ágnes: Kazinczy emlékezete	15
Szilágyi Ákos Kornél: Irodalmi emlékbélyegek	15
Hírek, események	16
Pontozó	18
Keresztrejtvény	19
Új szavak, kifejezések	19
Nyelvész-leletek, nyelv-észleletek	20
Ifjúsági melléklet	I–IV.

ÉDES ANYANYELVÜNK • AZ ANYANYELVŰPOLÓK SZÖVETSEGE NEK FOLYÓIRATA

Megjelenik évente ötször – februárban, áprilisban, júniusban, októberben és decemberben – a Magyar Tudományos Akadémia Magyar Nyelvi Bizottságának és a Magyar Nyelvtudományi Társaságnak a támogatásával.

Kiadja: az Anyanyelvűpolók Szövetsége

Felelős szerkesztő és kiadó:
Grétsy László

A szerkesztőség tagjai:
Balázs Géza, Kemény Gábor, Maróti István

A szerkesztőség címe:
1088 Budapest, Múzeum krt. 4/F I. em.
Telefon: 411-6500/5353

Postacím: 1364 Budapest, Pf. 122.

Honlap: www.anyanyelvapolo.hu
(vagy: www.anyanyelvapolo.hu)

Villámposta: ea@anyanyelvapolo.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt.
Hírlap Üzletága (Bp. VIII., Orczy tér 1.).
Előfizethető valamennyi postán, kézbesítőnél.
E-mail: hirlapelofizetes@posta.hu,
fax: 303-3440

Információ, reklamáció: 06 80 444-444
További terjesztők: Magyar Lapterjesztő Rt.
és Könyvtárellátó Kht.

Ára: 200 Ft.

Az Anyanyelvűpolók Szövetségének tagjai
a lapot a tagdíj fejében illetménylapként
kapják.

Belépési nyilatkozat kérhető:
Anyanyelvűpolók Szövetsége,
1053 Budapest, Károlyi M. u. 16.
Tel.: 317-3062, 317-3611/208

Az Édes Anyanyelvünk szerkesztőbizottsága:
Balázs Géza, Bencédy József,
Deme László (a szerkesztőbizottság elnöke),
Fábián Pál, Grétsy László, Kemény Gábor,
Maróti István

Lapunk kiadását

az Oktatási és
Kulturális Minisztérium,
valamint

a Nemzeti Kulturális Alap
segíti.

ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomdai előkészítés: OPTICULT Bt.
Telefon: 330-7186, 06 20 473-4084

Nyomás: ETO Print Nyomdaipari Kft.

VÉGE a Gutenberg-galaxisnak?

Sokan megfogalmazták, és mindnyájan valljuk, hogy hűséges társunk és kísérőnk a könyv. Gazdagítja ismereteinket, tudásunkat, tartalmas pihenést nyújt szabadidőnkben, segít öntudatra ébredésünkben; egyáltalán: „gazdag forrást nyitának fel, honnan – Kőlcsey szép szavai szerint – jó sorsban intést, balban vigasztalást, mindkettőben magasbra emelkedést, szív- és észnemesülést meríthetünk” – de nem folytatom, mert a Parainesist tekintélyes részében idézhetném.

Alig három évtizede egy kanadai egyetemi tanár, Marshall McLuhan megjelentette A Gutenberg-galaxis című könyvét, s azóta hullámzóan hol erősödő, hol csillapodó vita alakult ki a könyv világának leáldozásáról, a Gutenberg-galaxis végétől. Írásomban nem magával McLuhan könyvével kívánok foglalkozni, hanem zavaró hatásával. Annál kevésbé magával a könyvvel, mert a szerző nem a könyv halálát vetítette elénk, hanem az információs eszközök változására s ezzel kapcsolatban gondolkodásunk alakulására kívánta felhívni a figyelmet.

Az írás elterjedése, elsősorban a könyv révén vált lehetőséggé a tapasztalatok, az események rögzítése, a különféle tudásterületek kialakulása és fejlődése, sőt éppen a nyelv vizsgálata, elemzése, mindezekben az érzéki tapasztalatoknak fogalmi általánosítással való rögzítése s a fogalmakkal való további operálás. Egy hátránnyal folyt, alakult a fejlődés: az érzékelés egy formájának, a nyomtatott szöveg olvasásának a segítségével kialakult fogalmak révén. Ennek ellensúlyozására került előtérbe, jutott egyre nagyobb szerephez a kép, a képiség s vele az érzékelés egyre több formája s ezek komplex egysége.

A továbbiakban a fejlődés révén egyre kifejezettebben, egyre teljesebben jutott szerephez az elektromosság meg az elektronika világa: a film, rádió, tévé, számítógép és vele az internet. A könyv kezdett háttérbe szorulni, tekintélye, presztízse megingott.

A kommunikációs tényezők, lehetőségek gyarapodásával együtt járnak a változásban belső tényezők is. A könyv kétségtelenül leszűkítette az ismeretszerzést az olvasásra, a vizuális síkra. Nem véletlen, hogy a könyvekben, elsősorban az ismeretterjesztő, tudományos művekben s újabban, nagy örömmünkre, a tankönyvekben megszorodtak az ábrák, grafikonok, táblázatok, képek, melyek a vizualitás elmélyítésével képesek fokozni az ismeretszerzés hatását. A vázolt elektronikus eszközök bővítik az érzékszervek foglalkoztatását, a képek mellett mozgóképekkel, színekkel, hanggal, és keresik további érzékszervek bevonását is. Előttünk van a kommunikáció teljesebb gazdagsága, a nyelvi jelek is kiegészülnek jelszerű (mint: hangsúly, hanglejtés, beszédtempó, szünet) és jelszerűtlen eszközökkel (mint: gesztus, mimika, proxemika).

Mindez együtt jár a gondolkodás változásával, fokozatos átalakulásával. A könyvek világában a sorok lineáris rendjében haladva megszoktuk a fogalmak lineáris kapcsolódását. Most érzékszerveink egyre sokoldalúbb foglalkoztatása révén képszerűen szét- vagy szerteágazóvá lesz gondolko-

dásunk. Gondoljunk csak rá, hogy filmnézés közben mi mindent figyelünk egyszerre, eltérő intenzitással: a történetet (a sztorit), a rendező szerkesztő tevékenységét, a színészek játékát, beszédét, a kísérő képeket, ezek milyenségét (mint: totál, premier plán), a színek választását. – És egy mai posztmodern vers olvasásakor? Gondolat, szerkezet, nyelv, költői formai elemek kavarnak bennünk egyszerre. Ha ezeket iskolásan szétválasztjuk, bizony egyben-másban zavarba jutunk, hiányérzetünk támad.

Tanár olvasóimnak mondom: gondoljunk egyik-másik hallgatónk dolgozatára. Elő-előfordul, hogy ami első benyomásra kapkodónak, összevissza hordottnak látszik, nem is az, csak a mi megszokott gondolkodásunk számára. Az internet a keresés, a rákattintás módszerével serkenti tudja ezt a szerteágazó, szét-szórt figyelmet, csak tudjuk felismerni, csak ügyeljen a hallgató is erre az újszerű gondolkodásra, s ne a felületesség, a könnyű eljárást kereső kapkodás jelentse számára a megoldást.

**„Van kutató,
aki úgy véli,
a változás,
az átalakulás
feltarthatatlan.”**

Sokan úgy vélik, a modern kommunikációs, tájékoztatósi eszközök – a képek előtérbe állításával, összetett technikáikkal, a gondolkodás, szerkesztés sokféle ágazásával – illuzórikus képet festenek a valóságról; ahelyett, hogy átfogó képet kínálnának és az álláspontok közötti szabad választás lehetőségét, akarva-akaratlanul kulturális elidegenedéshez és társadalmi uniformizálódáshoz vezethetnek. Bizonyos esetekben a mondanivaló egységesítése és szabványosítása a piaci törvények hatását tükrözi. Eszünkbe juthatnak – szélsőséges példaként – az agresszív reklámok és plakátok.

„Ez hát a sors, és nincs vég semmiben?” – kérdezhajtuk Vörösmartyval, aki a Gondolatok a könyvtárban című versében tételődött a könyvek sorsán, hatásán. Nem! és Igen! – válaszolhatjuk ugyanúgy, mint a költő. E fenegető vész ellenszere az ember öntudatra ébredése, szellemi autonómiájának kialakulása – az egyes embert illetően; a társadalom egészének szellemi felemelkedése, gyarapodása, mellyel a közösség ráébred érdekeire, s képes fokozatosan megfelelni nekik.

Itt vagyunk a másodlagos szóbeliség korában, a képek, az internet, a reklámok, a képregények világában. Vége a Gutenberg-galaxisnak? – Van kutató, aki úgy véli, a változás, az átalakulás feltarthatatlan. Sokan mások arról a meggyőződésükről szólnak, hogy a könyv és az elektronikus eszközök egymás mellett fognak élni, legalábbis beláthatóan hosszú ideig – magam is erről vagyok meggyőződve. A könyv bárhol velünk lehet, életünk minden mozzanatában és helyén, az elektronika ma még nem. Gondolkodás, szerkesztés ma még elképzelhetetlen – sokunk számára – papírra vetett vázlat, témaszók, adatok, nevek nélkül. Az olvasás alapvető szükséglet az interneten való tájékozódáshoz. Ahogy a könyv világa mellett egyenrangú félként élt és él a szóbeliség: az iskolában, a vitákban, az előadásokon, a hitéletben, a mindennapi társalgásban, ugyanúgy él sokunk gyakorlatában együtt a tévé, az internet és a könyv, a könyvtár.

Magyar nyelvtörténeti órán a Halotti beszéd nyelvezetét tanulmányoztuk a szegedi egyetemen (annak hajdani professzora, Mészöly Gedeon olvasata alapján). Az „Engedé ürdüng intetűinek, és évék oz tilut gyimilcstül, és oz gyimilcsben halálut évék” olvasatú résznél meg szoktam említeni, hogy a *halált evett* szerkezetben a *halál* voltaképpen metonímia. Mégpedig olyan fajta, amelyben az okozat jelenik meg – itt a *halál* – annak előzménye, az ok helyett, ugyanis a *gyümölcsöt* ették meg (nem magát a halált). S minthogy a hallgatókkal előbb-utóbb stilisztikai előadásokon és szemináriumokon is találkozom, mondtam előlegként hasonló példát a magyar lírából. Nevezetesen Petőfi Sándor 1841-ben írott verséből: „[...] tovaszállt lelke *Lethe* özönébe merül”, s megjegyeztem, hogy ebben a ’felejtés’ az okozat, s a *Lethe özöne* az ok. A hallgatóság értetlensége érződött a tanteremben, s valaki meg is kérdezte, hogy miért tartom a költői lét özönét, vagyis vizét ’felejtés’-nek, hiszen a kifejezés meglehetősen nehezen értelmezhető. A kérdéstől darab ideig rajtam látszhatott az értetlenség, míg rájöttem, nem ismerik az antik mitológia nevezetes folyóját, a *Léthét*.

„A Léthére
mindenfelől
rálátni
a magyar irodalom
kincsesházából...”

Publius Vergilius Maro Aeneisében annak a gályának az irányítóját, amelyen Aeneas hajózik, arra akarja rávenni a „súlytalan Álom a csillagos égből”, hogy adja át a kormányzást. Palinurus kormányos erre nem haj-

lik, „Csakhogy az isten egy ággal, mely még nedves a *Léthé* / Habjaitól, a halántékán meghinti, s e bűvös styxi varázs a konok’ révült szemeit leragasztja”. Az eposz egy másik helyén Aeneas „... megpillant egy különálló / Dús, zizegő-lombú ligetet, kanyarában a völgynek: / Itt, e szelíd tájon zúg át habjával a *Léthé*”. Az ott látottakról kérdésére Aeneas apja, Anchises, maga is árnyalak, aki egyébként a viruló völgy mélyén a napvilágra felmenni készülő lelkek hosszú sora felett tartott szemlét, tájékoztatja arról, ami eléje tárul, ugyanis köröttük a folyó partján sokan nyüzsgöttek: „Lelkek – válaszol Anchísés atya, kiknek a végzet / Új testet rendelt felvenni, s az árban, a *Léthén*, / Éppen most isszák italát az örök feledésnek” (Lakatos István fordításait idéztem).

A Léthe (Léthé, Lethe) a görög mitológiában az a hely, ahol az emberek elveszítik emlékezetüket, voltaképpen az alvilág. Később, a Kr. e. 4. századtól az a hit alakult ki, hogy a Léthe vizéből isznak az alvilágba leszállt lelkek, s így elfelejtik korábbi életüket, amint Vergiliusnál is olvasható. (Maga a szó görög, s ’feledés’-t jelent.)

A felejtés mitologikus folyójával még gimnazista koromban találkoztam, amikor megismertem Karinthy Frigyes Babits-parafrazisát a Dana idák (így, két szóban) címűt, amelyben ugyan nincs benne a mitikus folyónév, ám Babits Mihály versében – amelyre kíváncsivá tett – többször is, hiszen az a görög mitológia Danaosz királyának ötven leányáról van írva. E leányokat a király testvére, Aigüptosz saját ötven fiával házásította össze. A frigyeket ellenző leányoknak Danaosz törököt adott, amelyekkel megölték újdonsült férjeiket. (Egyetlen kivétellel, s az életben maradt fiú később bosszúból mind megölte a Danaiszokat.) Az alvilágban büntetésül a gyilkos nőknek egy lyukas hordót kell vízzel megtölteniök. (A történetet Aiszkhülosz trilógiában dolgozta föl.)

Babits művében a Léthéből merik a Danaiszok a vizet: „... ötven kárhozott bús asszony óriási alabástrom amphorákba mindhiába töltögeti drága nedvét, drága *Léthéből* merített sohasem elég vizet”; „Óriási karcsu gyászfák ágaitak sohse rázzák: [minden águk egy-egy lélek, öngyilkos bús régi lélek, mely most néma fán tenyész; / érzőn, mégis öntudatlan nyújtja lombát mozdulatlan, mozdulatlan és sötéten, át a réten, / át a réten, hol a *Léthe* (mert e rét a *Léthe* réte) száz belémosott bünöktől szennyes vízzel, elfelejtett ős bünöktől szennyes vízzel körbe folyva nem enyész, / nem enyész, nem ér tengerbe, hanem hétszer körbe-körbe, vissza önmagába]: ottan ötven asszony kárhozottan ötven órjas amphorába mindhiába, mindhiába tölti könnyét és vizét [...]” – „... ébenfürtű, alabástrom testű ötven testvérasszony így dalolt a *Léthe*-réten, lélekvák közt, mákvirág közt, óriási amphorák közt, *Léthe* mellett, hol a szél / lenn a csöndes alvilágban, szellőtlen bús alvilágban alszik asphodelos-ágyban, mélyen alszik, nem beszél” (A Danaidák). (A számos zárójel miatt Karinthy „matematikai költemény”-nek aposztrofálja a verset.)

A Léthé környékét Publius Ovidius Naso ekként festi le az Átváltozások egyik helyén (Devecseri Gábor fordításában): „Néma a mély nyugalom; mégis, sziklának alóla / csermelye csorran a *Léthének*, s csobogással aláfut / kis kavicsok tetején, csalogatja a habja az álmat. / Barlang szája előtt buja mák száz szirma virágozik, / és sok fű, melynek szendert szedegetve tejéből, / hinti a harmatos Éj szanaszerte az árnyteli földön” (Ceyx és Alcyone. Az álom).

A magyar irodalomban számos helyen fellelhető a *Léthe* név és mitologikus háttere. Kazinczy Ferenc az Erdélyi levelekben írja: „... de itt panaszomnak vége. Ittam a *Léthe* vizét, felejtve szenvedéseim...” – Csokonai Vitéz Mihály az álomról így írt: „... Meg tört érzésinket simíttya kezével / Ujj életre hozván gyógyító mézével / ’s Szívünkéből a *Léthe*’ partyaira űzi ...” (Az Álom). – Ugyancsak a szerelmi bánat szimbolikus elmulasztója Komjáthy Jenő versében az alvilági folyó: „Csalódott szívek menedéke / Álomvizedből inni, *Léthe!* / Óh boldog az, ki mindent elfelejt!” (Feledni). – Juhász Gyula is többször kiaknázza a Léthe-motívumot: „Oly gyönyörű e lét s *Léthe* partján / Elrévedezni égen és mezőn / És nem találni társat, aki balgán / Velünk ballagna boldog könnyezőn” (Révület); „... bús cimboráim, / Tünt esték mámorától / Szeliden ittasuljunk, / Mig a mély *Léthe* árja / Még messze az éjben” (Anakreoni dal); „Ez az én vérem és borom, / A kínom és a mámorom. / Edes kín, bús mámor bizony, / De majd a *Léthéből* iszom...” (Dedikáció). – Végül Dsida Jenő lírájában szintén egy lelkiállapot megszűntét fejezi ki a *Léthe*-kép: „... rezegve fölerez a lélek / és imbolyog álmatagon // belefürdik a *Léthe* vizébe...” (Szereznád Ilonkának).

A Léthére mindenfelől rálátni a magyar irodalom kincsesházából, amint a görög és római mitológia egyéb rekvizitumaira is, sőt van hazánkban az aggteleki cseppkőbarlang-rendszerben Acheron (= Akherón) és Styx nevű föld alatti patakja is. Amikor Petőfi Sándor a bevezetőben említett versének megírása után vagy négy esztendővel fátylós kísérővel a Baradlában járt (és bevészte „nagy betűkkel” nevét annak falába), azt írja, hogy a barlangot a mennyből kiebudalt pártos angyalok áshatták lakásuknak, de felhagytak vele, ám „... izzadságuk még most is csepeg e félig kész pokol oldalairól és tetejéről” (Úti jegyzetek). A szép irodalomban nem ritkán oly vonzó tájékként megjelenő Léthe-vidék képe talán nem borítja feledésbe azt a mitológiai allúziót, amelyet a *Léthe* szó fölkelt.

CONIUNCTIVUS, IGEIDŐ-EGYEZTETÉS ÉS A MAGYAR NYELV

Idegen mintát tételeztem fel, amikor egy reformkorral foglalkozó könyvben a következő mondattal találkoztam: *Egy bétsi asszonyka azt írta vidéken élő barátnéjának, hogy küldene neki savanyúkáposzta-magot.* Aki ezt a megmosolyogtató történetet magyarul közreadta, vajon miért alkalmazott feltételes módot felszólító mód helyett? Az okot olyan nyelv hatásában vélem felfedezni, amely századokon keresztül fontos szerepet játszott hazánk művelődésében. Ez a nyelv a latin, mely egykor nemcsak nálunk, hanem egész Európában az egyetemi oktatás, a diplomácia, a királyi kancelláriák és a vallási szertartások nyelve volt. Nyelvtana régóta változatlan, és más nyelvek grammatikáját is – főleg a latinnal rokon nyelvekét – a latinéhoz szokták viszonyítani. Amit a latinról megállapíthatunk, az *mutatis mutandis* a többire (olaszra, franciára, németre, angolra stb.) is elég jól alkalmazható. A továbbiakban azt a keveset, amire a latin nyelvtanból az okok és összefüggések megértéséhez szükségünk lesz, táblázatok tartalmazzák, és egyszerű példák illusztrálják.

Van egy rövidségében felülmúlhatatlan latin közmondás: *Do, ut des.* Magyarul: *Adok, hogy adj.* A fenti összetett latin mondatban *do* a főmondat, *ut des* a célhatározó (felszólító) mellékmondat. A következő mondat két igéje feltételes módban áll: *Ha nekem adnád ezt a könyvet, boldog lennék.* Latin fordítása: *Si dares hunc librum mihi, beatus essem.*

Az 1. táblázat a *dare* (= adni; teljes szótári alakja: *do, dare, dedi, datum*) ige ragozásának egy kis részletét mutatja. Kiegészítésül a latin nyelvtani kifejezések magyar nevét is feltüntettem, és megadja az igealakoknak a hagyományosan elfogadott magyar jelentését.

A példákban szereplő igealakok közül kettőt (*des, dares*) a coniunctivus oszlopában találunk meg. A coniunctivus mint igemód általában kívánságot, eshetőséget, kétkedést és feltételes cselekedeteket fejez ki. Többnyire alárendelt mellékmondatban fordul elő, és akkor a coniunctivusban álló igealakoknak más jelentésük is lehet, mint amit a táblázat feltüntet.

1. táblázat

Nyelvtani kategória	Indicativus (kijelentő mód)	Coniunctivus (kötőmód)
Praesens imperfectum (folyamatos jelen)	do = adok das = adsz dat = ad	dem = adjak des = adj det = adjon
Praeteritum imperfectum (folyamatos múlt)	dabam = adtam dabas = adtál dabat = adott	darem = adnék dares = adnál daret = adna
Praesens perfectum (befejezett jelen)	Nem foglalkozunk vele	dederim = adtam légyen dederis = adtál légyen dederit = adott légyen
Praeteritum perfectum (befejezett múlt)	Nem foglalkozunk vele	dedissem = adtam volna dedisses = adtál volna dedisset = adott volna

Az *Adok, hogy adj* múlt időbe téve: *Adtam, hogy adj.* Ha ezt a mondatot le akarjuk fordítani latinra, nem kerülhetjük meg az ún. igeidő-egyeztetést, vagyis a *consecutio temporum*ot, mely szerint igeidő tekintetében a mellékmondat nem független a főmondattól. Azt kell figyelembe vennünk, hogy 1) a főmondat igéje praeteritum imperfectumban van (*adtam*); 2) a mellékmondat cselekményére (*adj*) vagy közvetlenül, vagy csak később kerül sor (egyidejűség vagy utóidejűség). Ilyen esetben a mellékmondat igéje is praeteritum imperfectumba kerül. Az igemód azonban – természetesen – nem változik. A keresett második személyű igealak tehát a coniunctivus oszlopában és a praeteritum imperfectum sorában található: *dares*. A teljes mondat: *Dabam, ut dares.* Az, aki nem ismerve vagy figyelmen kívül hagyva az igeidő-egyeztetést, ezt a mondatot a

táblázat szerint, sablonosan fordítaná le most már latinból magyarra, a következő eredményt kapná: *Adtam, hogy adnál.* Amint látható, a mellékmondat igéje feltételes módban van, és nem felszólítóban, ahogy logikus lenne. Ennek a hibás mondatnak ugyanolyan a szerkezete, mint annak, mely a „bétsi asszonykáról” szól. Ezúttal megfelelő kiemeléssel: *Egy bétsi asszonyka azt írta vidéken élő barátnéjának, hogy küldene neki savanyúkáposzta-magot.*

Annak érdekében, hogy a coniunctivusos igeidő-egyeztetést szélesebb összefüggéseiben áttekinthessük, kiindulásul válasszuk az alábbi magyar mondatot: *Péter kérdezi, hogy mit adsz Pálnak.*

Ezt a mondatot úgy egészítjük ki három továbbit, hogy először az egyik, majd a másik igét, végül mind a kettőt múlt időbe tesszük: *Péter kérdezte, hogy mit adsz Pálnak. Péter kérdezi, hogy mit adtál Pálnak. Péter kérdezte, hogy mit adtál Pálnak.*

Amikor ezeket a mondatokat latinra fordítjuk, azt kell figyelembe vennünk, hogy a főmondat igeidejéhez képest – mely lehet jelen vagy múlt idő – a mellékmondat állítmánya egyidejű (ill. utóidejű) vagy előidejű. A négy változatban a mellékmondat állítmánya azt a négyféle igeidőt veszi fel, amely a 2. táblázatból különösebb magyarázat nélkül is kiolvasható.

2. táblázat

Milyen igeidőben álljon a mellékmondat állítmánya?

Mellékmondat	... hogy mit adsz Pálnak	... hogy mit adtál Pálnak
Főmondat		
Péter kérdezi, ...	praesens imperfectum	praesens perfectum
Péter kérdezte, ...	praeteritum imperfectum	praeteritum perfectum

(Táblázatunk azt is jelzi burkolton, hogy az igeidők kéttagú elnevezéséből melyik tag vonatkozik a főmondatra és melyik a mellékmondatra.) A következő, a 3. sz. táblázat első oszlopába került az eredeti négy magyar mondat, a másodikba a latin fordításuk. (Az első és a második oszlop tartalma – a szabályos fordításnak köszönhetően – kölcsönösen megfelel egymásnak.) A harmadik oszlop viszont a latin mondatok egyfajta hibás, sablonos fordítását tartalmazza, és pedig egy általánosan elterjedt gyakorlatnak megfelelően. Alapja az a hallgatóságos hiedelem, hogy a ragozási (1.) táblázat, a latin szavak magyar jelentésével együtt pontos, és mindenkor igaz. Amint megállapítható, a hibás fordítással kapott mondatok egyetlen esetben sem egyeznek meg az eredetiekkel. Az utolsó pedig éppen ellentéteset állít, hiszen amit valaki csak adott volna, azt nem adta oda a valóságban.

3. táblázat

Az eredeti magyar mondat	A magyar mondat latin fordítása és a <i>dare</i> nyelvtani alakja	A latin mondat sablonos, hibás magyar fordítása
Péter kérdezi, hogy mit adsz Pálnak	Peter quaeret, quid des Paulo. (Coni. praesens imperfectum)	Péter kérdezi, hogy mit <i>adjál</i> Pálnak.
Péter kérdezte, hogy mit adsz Pálnak	Peter quaerebat, quid dares Paulo. (Coni. praeteritum imperfectum)	Péter kérdezte, hogy mit <i>adnál</i> Pálnak.
Péter kérdezi, hogy mit adtál Pálnak	Peter quaeret, quid dederis Paulo. (Coni. praesens perfectum)	Péter kérdezi, hogy mit <i>adtál légyen</i> Pálnak.
Péter kérdezte, hogy mit adtál Pálnak	Peter quaerebat, quid dedisses Paulo. (Coni. praeteritum perfectum)	Péter kérdezte, hogy mit <i>adtál volna</i> Pálnak.

Latinból magyarra fordítani nem könnyű. Bizonyoság erre a 4. táblázat, mely azt mutatja, hogy a *dares* szó a magyarra fordított mondatokban különböző jelentéseket vesz fel.

4. táblázat. A *dares* szó magyar jelentései

Si <i>dares</i> hunc librum mihi, beatus essem.	Ha nekem <i>adná</i> d ezt a könyvet, boldog lennék.
Dabam, ut <i>dares</i> .	Adtam, hogy <i>adjál</i> .
Peter quaerebat, quid <i>dares</i> Paulo.	Péter kérdezte, hogy mit <i>adsz</i> Pálnak.

Amint látható, van úgy, hogy a *dares*-nek tényleg 'adnál' a jelentése (lásd a ragozási táblázatot), és van úgy, hogy nem. Tulajdonképpen érthető, hogy a fordításnak a fentiekben bemutatott hibás, de egyszerű módja miért lett általános gyakorlattá évszázadokon keresztül. Egy példa a középkorból a sok közül: *Kik mikor a szálláson volnának, megkérde Urunk őket, miről disputáltak volna...* Ebben az idézetben a *megkérde* a főige. Mellette a két mellékmondatban a korábbi történéseket a jámbor fordító – híven az iskolás paradigmához – feltételes móddal fejezte ki: *szálláson volnának, disputáltak volna* (szálláson voltak és disputáltak helyett).

A coniunctivus és a vele karöltve járó igeidő-egyeztetés okozta problémák napjainkban is kimutathatók a magyar mondatokban. A változás csupán annyi, hogy nem a latin, hanem néhány világnyelv pontatlan ismerete okából. Egyes írók és megszólalók annyira az idegen nyelv hatása alá kerültek, hogy a fogalmazványaikban sem ritka – nevezzük így – a „coniunctivusos” szerkezet. A hibázott mondat szerkezet főleg

„A felszólító helyett használt feltételes mód (küldene neki, oldaná meg) sokak fülének archaikusan hangzik.”

az írott és az elektronikus médiában, filmszövegekben fordul elő, de a szép- és szakirodalomban, valamint beszélgetésekben is találkozhatunk vele.

Az első példa egy tankönyvből, a második egy matematikatörténeti műből származik: *Relációnak tekintjük azt, ami két vagy több dolog között fennáll, bármiféleképpen is azok, ... a számolómestert kérte meg Da Coi, hogy oldaná meg az ... egyenleteket.*

Beszélgetés közben hangzott el: *Mit jelentsen, hogy a találkozó nem jelentél meg?* A nyomtatott és az elektronikus sajtóból valók a következők: *Európában párját ritkító, hogy egy cikluson belül 38-szor emeljenek adót, Ők minden körülmények között maradtak a pártban, lett legyen bárki a vezér, Tagadta, hogy bármi ilyesmit mondott volna, Anélkül hagyták el hazájukat, hogy megtagadták volna.* Valamennyi mondatot igen egyszerűen lehet helyesbíteni, az utolsót azonban kissé átfogalmazni is érdemes: *Úgy hagyták el hazájukat, hogy nem tagadták meg.*

A felszólító helyett használt feltételes mód (*küldene neki, oldaná meg*) sokak fülének archaikusan hangzik. Nem ok nélkül, mert elég régi az a félreértés, amely ennek az igemódtévesztésnek az alapja. Egyáltalán az egész problémakör annak köszönheti létrejöttét és fennmaradását, hogy az írástudók – most és a múltban – nem értették meg jól a coniunctivusos igeidő-egyeztetés lényegét, és egy egyszerű, de torzító modellt követtek és követnek.

Nem felesleges hangsúlyozni, hogy a magyar mondatokban a coniunctivusos szerkezet nem valamilyen belső fejlődés folytán, hanem idegen hatásra jelent meg. Mivel a magyar grammatikával és szemlélettel összeegyeztethetetlen, szövegeinkbe ágyazva megértési zavarokat és vitát kiváltó értelmezési nehézségeket is okozhat. Szabályait a magyar nyelvvel foglalkozó tan- és szakkönyvek – teljesen érthetően – nem tárgyalják. Egy átalakított diplomáciai kifejezéssel élve összegzőképpen azt mondhatjuk, hogy a coniunctivusos szerkezet számunkra *structura non grata*.

SZÁLKÁK (képest, korábban)

Időnként egy szó vagy kifejezés kilép szerény helyéről, és kiszorít más szavakat, elfoglalja jelentésüket. Ilyen mostanában a *képest* és a *korábbi/korábban*.

A *képest* viszonylagosságot fejez ki. Pl. *Korához képest nagyon komoly.* Vagy: *Nem nagy szoba, de az enyémhez képest valóságos táncterem.* Mostanában nem így használják.

X ország adósságállománya csupán harmada a miénkhez képest. Helyesen: *csupán harmada a miénknek.* Ha azt mondták volna: *a miénkhez képest kicsi*, abban persze nem volna semmi hiba.

A Hármaskönyv nem tartalmazott olyan törvényt, amely valakinek az üdvösségét veszélyezteti. Ehhez képest a mai törvények pártalkuk következményei. Ehelyett ezt ajánljuk: *A mai törvények viszont...*

Az idén Taliándörögdhöz, Vigántpetendhez képest Nagyvázsonyban is lesznek programok. Ezzel ezt szerették volna kifejezni: *Az idén Taliándörögdön és Vigántpetenden kívül Nagyvázsonyban is lesznek programok.*

A kormány szándéka szerint nem lesz reálbércsökkenés. Ehhez képest az ellenzék azt állítja, hogy reálbércsökkenés lesz. Helyesen: *Az ellenzék viszont azt állítja...*

Ahány mondat, annyiféle megoldást találtunk (sőt, még többet). Ennyivel teszi szegényebbé nyelvünket a divatszó.

A *korábban*, *korábbi* a *korán*, *korai* szó fokozása. Pl. *A gyorsvonat korán reggel indul. A személy még korábban.* Ez *korai* cseresznye, az még *korábbi*. Újabbán azonban a *régebben*, *azelőtt*, *előbb*, *valaha* és még egy sereg időhatározó szó helyett használják.

A rendőrök sokkal határozottabban léptek föl, mint egy nappal korábban. Magyarán: *...mint előző nap.*

Szép régi, kertes villa. Korábban óvodának használták, pár udvari játékszer látszik is még. – Azelőtt/régen.

A Városligetben újkenyér-kóstoló van, korábban szónoklatok hangzottak el. – ...előtte/előzőleg szónoklatok hangzottak el.

Ha germanizmusvadász lennék, bizonyára a *früher* hatására gondolnék. Németül azonban ma már nem olyan sokan tudnak. Mint sok más, ez is a sajtóban, a „szószóróban” kapott lábra, és futótűzként terjed, már családi beszélgetésben is fölbukkan. Meg kell állítani, amíg föl nem éget minden múltat kifejező szót.

Buvári Márta

Egy korrektor legújabb bosszúságai

Motto:
Egyetlen
betűt le nem írnék
vagy ki nem
húznék, ha nem
hinném szentül,
hogy attól is
jobb lesz a világ.

Névelőtlen Combino

Kicsit feszengve, de megszoktuk a közlekedést a ragyogó tiszta Combinókkal. Nem lehet azonban beletörödni a megállókat jelző automata nyelvi vétségeibe, amelyek nemcsak az olykor megbotló *tr* hangzóknál (*trolis*), hanem a névelők időnkénti elhagyásában is megmutatkoznak. Ezt hallják a Blaha Lujza teret elhagyó járműveken utazók mindkét irányban: „Villamos esetenként hirtelen fékezésre kényszerül. Kérjük, mindig szíveskedjenek fogódzkodni!”. A Margit hidnál és a Nyugatinál erre figyelmezteti a leszállni készülöket: „Ajtók a bal oldalon nyílnak!”. Talán nem okozna nagy erőfeszítést, ha egy pótlólagos hangfelvétellel a fájdalmasan hiányzó névelők a helyükre kerülnének: az ajtók, a villamos.

Naggyal vagy kicsivel?

Sokakat ejt zavarba, ha a mai fontoskodó politizálás során szembekerülnek bizonyos szavakkal, hogy akkor melyik formájában nagy a kezdőbetű, illetve kicsi. Pedig többnyire egyszerű a megoldás, ha egyébként is tudjuk az alapot: *Magyarország* (mi? kérdésre, de tulajdonnévként), illetve *magyarországi*, *magyar* (milyen? kérdésre, tehát melléknévként). Így aztán már nem is jelenthet problémát az efféle névsor helyessége: *Fidesz* – *fideszes*; *Európai Parlament* – *európai parlamenti*; *Európai Unió* – *unió*; *EU-konform*, *nyugat*, *kormány*; *Parlament* (ha Országház), *parlament* (ha országgyűlés); *országgyűlés* (általában) – az *Országgyűlés* elnöke (a hivatalos nevű szervezeté). Hasonlóképp okoskodva nem jelenthet gondot ez sem: *szilveszterkor* (az év utolsó napján), *Szilveszterkor* (ha névnap); *Anyám* (ha levélben neki, a neve helyett írjuk), *anyám* (ha másnak róla beszélünk); *miniszter* (ha csupán a foglalkozását jelöljük egy leírásban) – *Miniszter úr* (ha levélben neki írjuk, a neve helyett); *Szegedi Egyesült Kft.* – *annak a kft.-nek*. Nem kell túltisztelni ezeket a köznapi fogalmakat és személyeket sem: *internet*, *euró*, *király*, *pápa*, *szentatya*, *őfelsége*, *őszentsége*, *dalai láma* – ugyanis az utóbbiaknak ez nem a nevük, hanem a „beosztásuk”. Az efféléből viszont sok van, nem kell tehát tulajdonnévként tisztelni. Mint ahogy több van az ünnepeinkből is, ezért kisbetűsek: *karácsony*, *húsvét*, *pünkösd*, *anyák napja*. Nagybetűs viszont a *Mekka*, *Kánaán* (a motorosok Mekkája, eljutott hazánk is a Kánaánig), *MiG* típusú repülőgép, *MiZo* (tejtermelő cég). Ha már a rövidítéseket taglaljuk, nem eléggé tisztázott a *gulag* szó, amelyet nyugodtan írhatunk kisbetűvel, hiszen manapság már nem intézményt, hanem egy büntetési formát jelöl. Jelentése egyébként: *Gulag* = *Goszudarsztvennoje Upravlenyje Lagerej* (Állami Táborfelügyelet).

Mit is jelent magyarul?

Számtalanszor látok célt tévesztett szóhasználatot, mert nincs tisztában használója a valódi jelentésével. Akkor

most jöjjön egy magyarázó „szótár” a leggyakrabban elvétett szavakból!

Alkalmasint = valószínűleg; *anno dazumal* (latin és német pesties keveréke) = annak idején; *fizimiska* = arc, ábrázat; *helység* = város, falu; *helyiség* = terem, szoba; *állhatatlan* = nem kitarató; *állhatatos* = kitarató, hű; *bonyolít* = összebogoz, komplikáltta tesz; *lebonyolít* = megold, kibogoz, elintéz; *relatív* = viszonylagos; *relatív* = viszonylag, *direkt* = közvetlen, egyenes; *direkte* = közvetlenül, egyenesen; *objektív* = tárgyilagos; *objektíve* = tárgyilagosan; *abszolút* = teljes, feltétlen, korlátlan; *abszolúte* = teljesen, tökéletesen; *szag* = illat (ha kellemes), *bűz* (ha kellemetlen); *alamuszi* = alattomos, sunyi; *seriff* = amerikai rendőrfőnök; *serif* = arab nemes; *sarkal* = cipőt; *sarkall* = biztat, ösztökél, loval; *egyhangúlag* = egyöntetűen, ellenzavazat nélkül; *egyhangúan* = unalmasan, monoton gépiességgel; *elfogultság* = részrehajlás, protekció; *elfogódottság* = lámpaláz, izgalom; *megbecsülni* (számukat) = megsaccolni, felbecsülni; *miatt* (okhatározó) = a cselekvés kiváltó oka; *vége* (célhatározó) = a cselekvés elérendő célja; *fáradtság*, *izzadság* = a munkával járó (utáni) tünet; *fáradtság*, *izzadság* = a munka maga, a fáradozás; *idea* = eszme, ötlet, elképzelés; *ideál* = eszménykép, példakép; *ökonómia* = a gazdasági élet, gazdálkodás (v. célszerű beosztás); *ökonómikus* = gazdaságos, takarékos; *ökológia* = az élőlényeknek környezetükhöz való viszonyát kutató tudományág; *ökumenikus* = a keresztény egyházak egyesítésére törekvő v. így létrejött; *érthetetlen* = amit nem ért valaki; *értetlen* = aki nem ért valamit; *elérteni* = megérteni (lásd Jókainál!); *tanúság* = az okiratban foglaltak; *tanulság* = az esetből leszűrhető okulnivaló; *pólus* = a mágnes és a földgolyó sarka; *pórus* = a bőr légzőnyílása; *szível* = szeretet, kedvel; *szívlel* = tanácsot megfogad; *média* = tömegtájékoztató eszközök (egyes számban: médium); *Médea*, *Médeia* = az ókori görög hősmondák hírhedt varázslónője és annak története. *Egyenlőre* = azonos méretre – *egyelőre* = még. (Egyenlőre szavakra vágjuk a tészta, de egyelőre nem esszük meg.)

Mi lenne a világból korrektorok nélkül?

Fontos poszt a lapkészítésben a korrektoré. Nélküle a hátsók sorvégein a számítógép automatikus elválasztása így feleznél el az *összeszokni* szót: *összes-zokni*. Ami ugye azért egy kicsit más. Sőt, éber szeme nélkül olyan blődlik csúsznának át a nyomda előtti ellenőrzésen, mint a következő. Az egyik riportban külhoni utcai harcosok tervezett találkozásával kapcsolatban kérdezték az illetékeseket a rendezvény sérülésveszélyeiről, nehogy vértől ázzon a kijelölt városka főtere. A főszervező ember nyugtatólag mondta (ez még a korrektor előtti változat!):

– Nem lesz kegyetlenkedés és vérfürdő. Mindenesetre a mentősökkel már egyeztettünk, hogy a sebesülteket ELÁSSÁK...

Kisgergely József

LOVASTERÁPIA: a lovak kommunikációja és a lovaglás gyógyító hatása

Lovasterápia

A lovasterápia (hippoterápia) 30–40 éves múltra tekint vissza. Németországban, Svájcban, Luxemburgban az orvostudomány felől fejlődött, az angolszász országokban a sport felől, az USA-ban és Kanadában pedig a pedagógia, gyógypedagógia felől. A lovasterápiát neuro-

lógiai betegségek, ortopédiai problémák, pszichés zavarok, érzelmi és mentális zavarok, érzékszervi fogyatékoságok esetén alkalmazzák. A lovak az élet számos területén hasznos segítséget jelentenek az embernek, így a gyógyításban is. A lovasterápiának több ágát különböztetjük meg a kezelendő probléma eredetétől függően. Még kevesek számára ismert tény a lovaglásnak, a lóval való foglalkozásnak az emberre gyakorolt sokrétű pozitív hatása. Sokéves tapasztalat és tudományos kutatások sora bizonyítja a ló segítő-társként való felhasználásának kedvező hatásait mind a gyógyászat, mind a pedagógia, pszichológia, mind pedig a sport területén, ami által fogyatékos és sérült embertársaink életminőségét jelentősen javíthatjuk. Az állat képes segíteni a gyereken, ha a felnőtt már nem. Az állatok ösztönösen jól, megkülönböztetett figyelemmel bánnak a gyermekekkel. Érzékenyen reagálnak mozdulataikra, hanghordozásukra, de még a bőrük illatának változására is. Ez a kapcsolat sok esetben többet jelent pusztán „barátság-nál”... Tudományosan bizonyított tény, hogy a lovak, a kutyák, a bárányok, a macskák és kacsák segítik a gyermekek testi-lelki fejlődését, ezért az állatokkal való gyógyító terápiát mind szélesebb körben alkalmazzák a világon. Segítenek testileg: több mozgásra ösztönzik a gyereket. A lovaglás az egyensúlyérzéklet és a testkontrollt fejleszti. Lelkileg: ha a gyerek bánatos, megsimogathatja, megszeretheti a macskáját. Ez a legegyszerűbb gesztus, amely jót tesz mindkettejüknek. Intellektuálisan: egy állatot ápolni és etetni kell. A gyermeknek át kell gondolnia, mikor kell a lovat lecsutakolnia és megetetni. Szociálisan: egy olyan kisgyerek, aki a hasonló korúakkal nehezen barátkozik, esetleg sokkal könnyebben összeharagodik egy kutyával. Ezáltal magabiztosabb lesz, ami pozitívan hat majd a más gyerekekkel való érintkezésére is.

Gyógylovaglás autistákkal

Az autizmussal élő gyermekek a hagyományos gyógypedagógiai eljárásokkal gyakran nem vagy csak igen nehezen fejleszthetők, azonban a lovasterápiás foglalkozásokon az autista gyermekek nagy része szívesen és aktívan vesz részt, és olyan feladatokat is megold a lovaglás kedvéért, amelyeket egy „szárazabb” tanítási helyzetben nem tenne meg. Ismerek egy autista gyermeket, akivel a lovasterápia megkezdése előtt egyáltalán nem lehetett szemkontaktust teremteni, beszélni, és a szociális ingerek legtöbbjét elutasította. Aztán – mindenki öröme – két év után, a lovasterápiának köszönhetően a gyermek már nem az autistákra jellemző egyes szám harmadik személyben kezdte a beszédét, hanem elkezdett ragozni, mostanában

pedig már kérdéseket tesz fel, s képes a metakommunikációra.

A vizsgálatok bizonyítják, hogy az állatok pusztán jelenléte csökkenti a vérnyomást, illetve a pulzus szaporaságát, oldja a szorongást, megnyugtatja az idegeket. Ez az oka annak, hogy négylábú kedvenceink – leginkább a kutyák és a lovak – kitűnően alkalmazhatók terápiás célokra.

A lovasterápia nem csodaszer, azonban nagyon sokat hozzátehet az értelmileg akadályozott és mozgássérült gyerekek fejlesztéséhez. De ajánlott a szorongó, zárkózott óvodásoknak, kisiskolásoknak is.

A lovak kommunikációja

A madarakhoz, a kutyákhoz, a mosómedvékhez vagy a majmokhoz képest a lovak hangrepertoárja meglehetősen szerény. A legtöbb kutató a lóhangok négy altípusát különbözteti meg: morgás, fújtatás, rikoltás és nyerítés. Ezeket a hangokat azonban csak akkor hallatja, amikor izgatott, pl. ha társaitól különválasztják. A nyerítéshez hasonló, de attól mégis jól megkülönböztethető hangjelzés a nyihogás, amely támadó szándékot jelezhet, ilyenkor kiegészül fújtatással is. A kancák nyihogása lágyabb, amikor csikójukat nyugtatgatják. Ha egy ló a maga számára érdekeset vagy veszélyeset szimatol, azt prüszköléssel hozza nyilvánosságra, ha viszont valami finomat, arra is van egy mindkét nem által használatos jelzés.

A ló kommunikációja alapvetően testtartásból, illetve bizonyos egyszerű mozgásokból áll. A ló füle is rendkívül fontos információforrás. Ha lesunyja a fülét, akkor támadásra készül. Ha fülei tartósan előre állnak, akkor valószínűleg nem figyel a lovasára, esetleg készül valamire – ilyenkor a lovas jobban teszi, ha különösen odafigyel.

Elmondhatjuk tehát, hogy az ember a háziasított állatok legtöbbszörrel kialakított egy olyan közös nyelvet, amelyet valamennyire mindketten beszélnek. A hozzá legközelebb álló két lényel, a kutyával és a lóval különösen gazdag szókincsű nyelven kommunikál.

Megfigyelhetjük azonban azt is, hogy az állatok általában jobban beszélnek az adott nyelvet, mint az emberek – még akkor is, ha az utóbbiaknak gyakran van dolguk ezzel az állatcsoporttal. Ahhoz képest, hogy egy embernek mennyi időre van szüksége ahhoz, hogy többé-kevésbé képes legyen beszélni vagy legalább megérteni a lovak nyelvét, a ló sokkal gyorsabban elsajátítja az ember által rákényszerített nyelvet. Ilyen értelemben véve tehát úgy tűnik, az állatok értelmesebbek nálunk. Ez a gondolat talán eretneknek tűnik, de érdemes lenne eltűnődni rajta, valóban így van-e, s valóban ezt akarjuk-e. „A lovaktól lehet a legtöbbet megtanulni, és minél többféle lovon ül az ember, annál nagyobb lesz a szókincsé a lovak nyelvén.”

Bertalan Réka

„... két év után,
a lovasterápiának
köszönhetően a
gyermek már nem az
autistákra jellemző
egyes szám harmadik
személyben kezdte
a beszédét”

A mindennapok nyelvi hordalékából

GRAF REZSÓ

Az embert nem anyagi környezete, hanem szellemi alkata határozza meg – vallja Borsos Miklós.

Ha igaznak fogadjuk el az idézett megállapítást, akkor ez a szellemi alkat irányítja nyelvi megnyilatkozásainkat is. Tehát az egyén megszólalása, írása minősíti a megszólalót, az író: következtethetünk belőle műveltségére, neveltetésére, gondolkodására, lelkiállapotára. Érzi-e a nyilvános megszólalással járó felelősséget? Napjainkban egyre gyakrabban tapasztaljuk, hogy ez a felelősségérzet mintha feledésbe merült volna. Következő példánk legalábbis ezt látszanak igazolni. Egytől egyig közéleti emberek nyilvános megszólalásaiban hangzottak el.

Szia!

Ez a köszönési forma köztudomásúan általánossá vált, és az ifjúság nyelvéből szivárgott fel a köznyelvbe. Noha a *szervusz* választékosabb, a bizalmas nyelvhasználatban nincs ellene kifogásunk. Nyelvvelő társunk minősítése szerint a *szia* a *szevasz* és a *szio(ka)* köszönési formával együtt „bizalmas, olykor tréfás”.

A címbeli szót azért említem meg, mert a húsvéti ünnepek előtt néhány képeslapot kaptam az interneten. Barátaim, ismerőseim küldték, akik üdvözlőket villámposztán juttatták el hozzám.

Az internetes szolgáltató a képeslap érkezéséről így értesített: *Szia Zoli! Szia Dóra Zoltán! Szia Dóra Zoltán tanár úr! X. Y. képeslapot küldött Neked.* Nocsak – kapom fel a fejem. Mióta vagyunk ilyen bizalmas viszonyban azzal az ismeretlen személlyel, aki a képeslapot kézbesítette? Azt se tudom, férfi-e, nő-e, de hogy nálam jóval fiatalabb, az bizonyos, hiszen még aktív dolgozó, én meg évek óta nyugdíjban vagyok. Már a tegező forma is bosszantott, hiszen, mint tudjuk, már a középmagyar korban kialakult a magázás, s így árnyaltabbá, választékosabbá, távolságtartóbbá, udvariasabbá vált a nyelvhasználat.

Joggal tekintetem tehát ezt a tegezést tolakodásnak. A *szia* meg egyenesen felháborított. A bizalmas, tréfás szóhasználatra csak annak van joga, akivel szorosabb, netán baráti kapcsolatban vagyok. Ma már általánossá vált, hogy a gyermek a szülőnek, az unoka pedig a nagyszülőnek *szia*val köszön. Ez a család magánügye. A hivatalos érintkezésben azonban nincs helye sem a bizalmaskodásnak, sem a tréfálkozásnak.

Újabban divattá vált, hogy mindenki mindenkit tegez, nemtől és kortól függetlenül. A fiatalok közötti érintkezésben ennek semmi akadálya, de a hivatalos nyelvben mindenképpen kerülendő.

Képzelnék el, milyen visszatetsző lenne, ha a postás így csengetne be valamelyik nyugdíjashoz: „Szia fater (öreganyám), hoztam a nyugdíjad!” Ezek után talán egy kis kárörömöt is éreznék, ha a kutya, amely köztudomásúan nincs valami jó barátságban a postásokkal, megharapná a bizalmaskodó, udvariatlan személyt, egy kis jó modorra tanítva ökelmét.

Dóra Zoltán

A bizalom *megrepedt*, pedig csak az üveg vagy a szív szokott megrepedni, a bizalom *megrendül*, *meginog*. Elhangzott, hogy létezik *verbális horog*. *Szuggesztív* megjegyzést teszek, pedig nem *leánygőző* volt a megjegyzés, hanem *szubjektív*, vagyis *személyes*. *Brutális nagy számról* szólt valaki, pedig ez a melléknév aligha illik bármilyen nagy számra is. A kórházi ágyakat *bezárták*, holott csak *megszüntették*. A döntés *kérdőjelbe teszi* az ügyet; helyesen: *megkérdőjelezi*. Két írásjelünk szerepel szólásban: *idézőjelbe tesz*, vagyis éppen az ellenkezőjét gondolja annak, amit mond; *zárójelbe tesz* vagy *zárójelben mond*, vagyis közbevetőleg, figyelmen kívül hagyhatóan. A pozíciókat *újra kell gombolni*? Szólásunk szerint a *mellényt* gomboljuk újra. Ezt a bűncselekményt nem tudjuk teljesen *leredukálni*; helyesen: *csökkenteni*, *megszüntetni*.

További példák: *lokalizálva* nincs, hol állt a cukrászda; szokatlan igehasználat, ugyanis csak esemény helyét szokás lokalizálni, épületet nem; a tanulók képességeit *domborítjuk ki*, talán inkább *fejlesztjük* vagy *kibontakoztatjuk*; ugyanazt a félelmet *használják*; feltűnően szokatlan igehasználat, a félelemmel kapcsolatos ismert szerkezetek: félelmet *kelt*, *gerjeszt*, *okoz*; ugyancsak szokatlan szerkezet a permanens *pénzínségben szenved*; életét egy különös esemény fenekestül *felbolygatta*; a szólas ismert változata: *felforgatta* vagy másképpen fogalmazva *nagyon megzavarta*; az intézkedés a *teljes ország területére* kiterjed, helyesen az ország *teljes* (vagy *egész*) *területére*; ide *fókuszáljuk* a figyelmet; ez divatszó, kerülendő, van helyette jó magyar szavunk: *fordítjuk*, *összpontosítjuk*; minden remény *összedől*; épületre szokás mondani, a remény *elszáll*, *szertefoszlik* vagy éppenséggel *kihal*; az egészségügyi intézményeket *összeolvasztják*: ez már büntetendő cselekmény, még ha üres is, hát még ha betegek is vannak benne, ugyanis az összeolvasztás hevítéssel cseppfolyóssá tételt jelent. Egy „zseniális” megállapítás: a tánc nem *verbális* műfaj. Ezt eddig senki sem tudta? Megtoldjuk egy hasonlóval: a ló nem számár.

Pontatlan fogalmazás: kalandos utazásra indultunk, mely során felelevenítjük élményeinket; helyesen: *melynek során*, ilyenkor mindig ki kell tenni a megfelelő ragot. Igényes köznyelvi megnyilatkozásban ilyen stílustörést is ajánlatos elkerülni: Találmányai sok *galibát* okoznak; mondjuk inkább, hogy *bonyodalmat*; a *színésztrupp* megérkezett a városba; e helyett a *csoport*, *csapat* a köznyelvi megfelelő.

További pontatlanságok: az Ernst Múzeum *helyt adott* a XX. századi művészek alkotásainak; helyesen *helyet adott*, vagyis *befogadta*, nem pedig *elfogadta*; Párizs alatt 2200 kilométer *összhosszúságú* alagútrendszer van; elég annyi, hogy *hosszú*; az ötszáz éves *archív* anyagok értékes leletek; ebben a sorrendben az archív (vagyis *régi*) szó felesleges, de fogalmazhatunk így is: az archív leletek, amelyek ötszáz évesek...

A szóhasználat humora: a behajtási díjból lehetne *kigazdálkodni* a garázsépítésekhez szükséges költségeket; *csökken* a reálberek *kisebbedése*.

Befejezésül Eötvös József megállapítása jut eszünkbe: „Teljes meggyőződése, hogy amire nézve gondolatban egészen tisztában vagyunk magunkkal, arra a helyes kifejezés sohasem hiányzik.” Napjainkban ennek az ellenkezője – az, hogy nem vagyunk tisztában magunkkal – okozza a megnyilatkozás zavarait.

Látszólagos képtelenség mint új szóalkotásmód?

A leíró nyelvtanok a szóösszetétel és a szóképzésen kívül számos egyéb szóalkotásmódot is számon tartanak. A Magyar grammatika az ikerítést, a szórövidülést, az elvonást, a mozaikszó-alkotást, a szóhasadást, a népetimológiát, a köznevesülést és az elemszilárdulást sorolja a ritkább szóalkotásmódok közé.

Ezek közül egyikbe sem tartoznak egyértelműen azok a tulajdonnevek, amelyek – szemantikájukat tekintve – látszólagos képtelenséget (néhánykor nyilvánvaló ostobaságot) tartalmaznak (pl. a *fiú Barbie*, *szőke kóla*, *madaras Tesco*), ugyanakkor mintha kapcsolatban lennének a köznevesülésnek, illetve népetimológiának nevezett szóalkotásmóddal, ahogyan a paradoxonnak (vagy oxymoronnak) nevezett stílusesszékkel is.

Az Amerikából érkezett „Barbie-baba” a Mattel játékcég karcú derekú, hosszú lábú, tökéletes szépségű, mindig divatos (nőnemű) játékszere. Nagy vitákat váltott ki, és alaposan megosztotta a közvéleményt, de a XX. század egyik meghatározó „személyisége” lett. Névadója a játékbirodalom alapítójának Barbara nevű lánya volt. Piacra kerülése óta sokféle szerepben (úrhajósként, állatorvosként, baby-sitterként, várandós anyaként stb.) láthatták már rajongói, néhány éve pedig – vélhetően a diszkrimináció elkerülése végett – hímnemű változatban is gyártani kezdték. A hivatalosan *Ken* nevet viselő babát a mindennapokban azonban csak *fiú Barbieként* emlegetik a gyerekek...

A *Fantával*, a „The Coca-Cola Company” narancsízű üdítőjével jóval a *Coca-Cola* piacra kerülése után ismerkedtek meg a fogyasztók. Magyarországon csak a 80-as években jelent meg a boltokban, s a honi vásárlók először csak *szőke kólának* hívták...

Mára már se szeri, se száma a „sikermarket”-ként emlegetett hipermarketeknek, amelyek tartósan alacsony árral dicsekszenek (és olykor meglehetősen kétes minőségű termékeket reklámoznak). Lassacskán tíz éve, hogy Budaörsön megnyílt az első *Auchan* áruház. Akinek még mindig nem jut az eszébe a *Tesco*hoz hasonló másik szupermarket szép francia neve (vagy nem tudja a betűsor helyes kiejtését), az inkább a *madaras Tesco* elnevezést használja, amely mára közzismert kifejezés lett.

Ha nyelviileg vizsgáljuk meg a *fiú Barbie*, *szőke Cola*, *madaras Tesco* szerkezeteket, azt tapasztaljuk, hogy a bennük levő tulajdonnevek (*Barbie*, *Cola*, *Tesco*) köznévvé, gyűjtőnévvé váltak ’játékbaba’, ’buborékos üdítőital’, illetve ’szupermarket’ jelentésben. Esetükben igazi köznevesülés azonban még nem történt, ugyanis ezek a szavak a jelzős szerkezetekből kiszakítva a beszélők többsége számára még mindig tulajdonneveknek, márkaneveknek minősülnek.

A vizsgált szókapcsolatok annyiban mutatnak rokon vonásokat a népetimológiának nevezett szóértelmesítéssel, amennyiben az effajta szóalkotásmódban is érvényesül a beszélőknek az a szándéka, hogy az idegen elnevezéseket vagy ismeretlen hangzású szavakat (pl. *Ken*, *Fanta*, *Auchan*) érthetővé kívánják tenni a maguk számára, mégpedig oly módon, hogy korábról már ismert elemekhez kapcsolják őket.

A *szőke kóla*, *madaras Tesco*, *fiú Barbie* megnevezések közös tulajdonsága még, hogy mindhárom kifejezés minősítő jelzős szerkezet: a jelző egy ismertetőjegy hozzáadásával gazdagítja a jelzett szó jelentéstartalmát, egyszersmind leszűkíti a jelzett szó jelentéskörét. A minősítést kifejező jelzők melléknevek (*szőke kóla*, *madaras Tesco*), de egy nemet jelölő köznévi is van köztük: *fiú Barbie*.

Lehet, hogy az eredetileg ’narancsízű üdítőital’ jelentésű *Fanta* márkanev is köznevesülés „áldozata” lesz, hiszen a klasszikus narancsízű mellett újabban más gyümölcsökből is kifejlesztettek *Fanta*-termékeket: manapság pl. citrom-, vadmálna, bodza-, kékszőlő (kékölő) ízű változatokban is létezik már *fanta* (= ’üdítőital’).

H. Varga Márta

Lájtos esetem a lajt-tal

Élvezettel olvastam a 2007. októberi szám 8. oldalán Minya Károly Gajra ment *j-k* című cikkét, kiváltképp „a legproblémásabbnak tűnő pontos *j-s* szó” elének tárását. Nos, én tudok egy ennél is furcsábbat, azazhogy abszurdabbat. És nem is mai keletűt!

Bizony, anno (még aktív magyartanár koromban) sikerült átvernem egy egész osztálynyi csoportomat. Milyen *j*-vel – tehát *j*-vel-e vagy *ly*-nal – írjátok ezt a szót? És a kipontozott betűegyüttes ekképp festett: *fagyla...t*. Csak az eredményt, a statisztikát írom ide: fele-fele arányban oszlottak meg a választók! Száz százalékgig valamelyik *j* hangot jelölő betű mellett foglaltak állást. Egyikük meg is indokolta (vélt) igazát: azért pontos *j*, mert „afféle *lajt*os kocsin hozza a fagyot”. Mármint a „*fajlyajt*os”! Holott ebbe a szóba se nem *j*, se nem *ly*, hanem *l* kell!

Csupán egy kis adalékot kívántam hozzátenni az említett cikk példájához. Közlésem, sztorim – súlyát tekintve – divatos szóval: *light*. Ma még így írjuk. Kiejtésen alapuló átírása pontos *j*-vel történik. E formában találjuk épp Minya Károlynál az Új szavak I. kötetének 96., valamint a Tolcsvai Nagy Gábor szerkesztette Idegen szavak szótára 623. oldalán. Tehát: *lajt*. Mindkét munka a ’könnyű/könnyed’-ben jelöli meg a fő jelentését. Szomorúan látjuk, de még inkább halljuk a *lajt* terjedését hasonló jelentésű magyar szavaink rovására. Én mégsem aggodom: címmel máris illusztráltam, hogy terjed a kompromisszusos forma. Az idegenül hangzó négybetűnyi szót legalábbis toldalékában – egy igen termékeny képzőnk által – mégiscsak magyarabbá tesszük.

Hadd birkózzanak hát: szorítsa ki a *lajt*-ot a *lajt*os. De csakis pontos *j*-vel!

Holczer József

Széhangsúlyozás

A Beszélni nehéz! című rádióműsorban a blokkokba gyűjtött, megfejthető mondatoknak általában volt valamilyen közös vonásuk. Az egyik alkalommal széhangsúlyozott összetett szavak jelentették a példákban a hibaforrást, s mivel szakköröseimnek is feltűnt, hogy a mindennapi életben egyre gyakrabban hallunk efféle mondatokat, úgy döntöttünk, hogy össze gyűjtünk néhány olyan összetételt, amelyek egészen mókás hangzású, ha nemcsak az első szótagot ejti nyomatékkal valaki, hanem mindkét tagot (elő- és utótag) hangsúlyozza. Kb. egy óra alatt összeszedtünk vagy százat. Ezeket most csoportosíthatnánk, kialakulásuk, jelentésük szerint vizsgálhatnánk, de nem tesszük, mert ezzel az írással más a célunk.

Az alább felsoroltak két ok miatt kerültek ide: egyrészt hogy mulatságos perceket szereztünk olvasóinknak; másrészt tanulságul, okulásul szánjuk, hogy felhívjuk a figyelmüket: kinek-kinek érdemes ügyelnie a beszédére, hogy értsék, ne pedig félreértsék egymást.

Néhány példa: *sírógörcs* – széhangsúlyozva *síró görcs*, azaz a görcs sír; *álmoskönyv* – *álmos könyv*; a könyv álmos? S ezeknek mintájára a továbbiak: *halottkém*, *rokkantegylet*, *vaktérkép*, *fekvőrendőr*, *kötőhátya*, *evőkanál*, *birkapásztor*, *szállóvendég*, *játészóház*, *folyószám*, *fürdőszó*, *hallójárat*, *kötőfék*, *disznósajt*, *festőállvány*, *köpöcsésze*, *járogípsz*, *dohányzóasztal*, *futóárok*, *szűrőpróba*... és még hosszan sorolhatnánk.

Érdemes folytatni, mulatozni, okulni.

Kerekes Barnabás

(és a Baár–Madas Református Gimnázium Beszélni nehéz! szakköröse)

LŐRINCZE-DÍJ, 2007.

A Lőrincze-díj létrehozása óta a mostani immár a 15. díjátadás volt. Eddig 29-en részesültek a díjban, s ezt leírva szomorú szívvel emlékezünk arra, hogy közülük hárman, Szende Aladár, Kovalovszky Miklós és Pásztor Emil már nincsenek közöttünk. Öröm viszont, hogy idén kettővel ismét nő a díjasok száma. Mielőtt közreadnánk a díj elnyerőit méltató két rövid laudációt, emlékeztetőül idézünk pár sort a díjalapító okiratból. „A díjban olyan személyek részesíthetők, akik az anyanyelvi kultúra ügyét hosszú időn át szolgálták kutatói, ismeretterjesztői, illetőleg mozgósító erejű szervezői tevékenységükkel (a díj ez esetben életmű jellegű); a díj elnyerését megelőző év(ek)ben olyan jelentős alkotást tettek közkinccsé, illetve olyan nagy fontosságú rendezvény megvalósításában töltöttek be vezető szerepet, amely nagymértékben használt anyanyelvünknek, jelentősen hozzájárult megismertetéséhez és megszerettetéséhez.” Ezek közé tartozik az a két jeles kutató és oktató is, akit a következőkben méltatunk.

Fábiánné Dr. Szenczi Ibolya

Fábiánné Dr. Szenczi Ibolya tanárnő alapító tagja az Anyanyelvápolók Szövetségének; de immár három évtized óta tevékenyen részt vesz a Kazinczy nevével viselő versenymozgalomban, amelyből a Szövetség kinőtt. Több mint negyed évszázada szervezi és vezeti a csongrádi Batsányi János Gimnázium és Szakközépiskola – hol egy, hol két csoportban működő – szakkörének munkáját.

Szakköre ez idő alatt nyolc alkalommal részesült Kazinczy-jutalomban, ő maga húsz éve Kazinczy-díjban. Második ciklusban tagja a Szövetség országos elnökségének; szervezője és vezetője a tevékeny csongrádi csoportnak. Mindemellett tizennégy nyáron át biztosított egy-egy hetes szakmai-mozgalmi diáktábort az ifjúsági tagozat vezetői és helyi csoportjainak küldöttéi számára. Egy milleniumi pályázat keretében – a 2000. évben – országos versenyt hirdetett játékos anyanyelvi feladatok megoldására, és sikeresen vezette le.

Növendékei állandó és eredményes szereplői szövetségünk versenyos találkozóinak; a felmenő rendszerűeknek (Kazinczy-verseny, Édes anyanyelvünk verseny) éppúgy, mint a meghívásosoknak (Anyanyelvi nap a Práter utcai iskolában; Péchy Blanka emléknapp a Gundel Károly Szakközépiskolában). Sikeresen szerepelnek egyéb – mások által rendezett – hasonló alkalmakkor is (mint: Verseghy-, Simonyi-, Implom-, Kresznerics- stb. versenyek). – Versenyfelkészítői tevékenységének elismeréseként a tanárok számára adható szinte minden érmet és díjat elnyert.

A csongrádi helyi csoport vezetőjeként, a szakkörvezetők X. öntovábbképző táborához kapcsolva 1990-ben megszervezte Bárczi Géza bronz domborművének és emléktáblájának elkészíttetését. Lantos Györgyi szobrászművésznek ezt az alkotását a tudós szülőhelyére, Zomborba szánta. A kedvezőtlen körülmények miatt, egy évtizednyi sikertelen próbálkozás után, a reliefet végül a békásmegyeri Bárczi Géza Általános Iskola vette át, és helyezte el méltóan épülete bejáratánál; az emléktábla sorsa talán megoldódik még. – Az arcmás kicsinyített formájából bronzplakettek készültek, s Bárczi-emlékéremként szolgálnak mozgalmunk kiemelkedő segítőinek jutalmazására.

A nyelv-, beszéd- és embernevelés területén végzett munkája kiadványokban, segédletekben, tanulmányokban is manifestálódott. Figyelemre méltók irodalomtudományi és -oktatási tárgyú publikációi is.

Tanári pályája 2007 nyarán – iskola-összevonási intézkedések sodrában – megszakadt. Azóta Csongrád város általa alapított Beszélni nehéz! körét vezeti; a Szövetség munkájában az országos elnökség tagjaként és a helyi csoport vezetőjeként vesz továbbra is részt.

Deme László

Vargáné Dr. Raisz Rózsa

V. Raisz Rózsa tanárnő az Egri Pedagógiai Főiskolán végezte tanulmányait, s szerzett magyar-történelem szakon diplomát, de ezt megtoldotta még egy, immár az ELTE BTK-n szerzett magyar, majd néhány évvel később egy ugyancsak az ELTE-n szerzett könyvtár szakos diplomával. Tudományos és oktatói tevékenységének színhelye mindvégig Eger. A főiskola neve időközben változott, de ő maradt. Tanársegédként kezdte, adjunktusként, majd docensként folytatta, 1989-től pedig a főiskola tanára, illetve jó egy évtizeden át tanszékvezető professzora. Mint oktató lelkiismeretesen, legjobb tudása szerint nevelte és neveli a jövő, illetve már a jelen tanárait. V. Raisz Rózsa elsősorban a mai magyar nyelv mondattanának elsőrangú szakemberre, valamint jeles stíluskutató, főleg a 19–20. századi magyar prózastílusnak alapos ismerője, Mikszáth és Márai stílusának avatott elemzője. Két könyv, több mint 150 tanulmány és cikk fűződik a nevéhez, egyébként pedig több rangos kitüntetés birtokosa (Péchy Blanka-díj, Apáczai Csere János-díj, Kosztolányi-díj stb.).

Amikor az imént oktatói tevékenységét említettem, nem szóltam arról, amit tevékenységében rendkívül fontosnak tartok s különösen nagyra becsülök. Éppen 35 éve annak, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság kezdeményezése nyomán, 1972-ben egy vándorgyűlés formájában újtára indult egy rendezvénysorozat ilyen címmel: Anyanyelv-oktatási Napok. Az első Nyíregyházán volt, aztán általában kétévenként ott is folytatódott, a nyolcvanas évek végétől azonban Eger, pontosabban az Eszterházy Károly Főiskola vette át a rendezőnek a szerepét, s ettől kezdve bő egy évtizeden át Raisz Rózsa volt ennek a sorozatnak a gazdája, szervezője. Én ezeket a két-három évenkénti rendezvényeket, amelyeken nemegyszer kétszáznál is több magyartanár vett részt, óriási jelentőségűeknek tartom, azt pedig különösen, hogy bő egy évtizeden át Raisz Rózsa volt az, aki – általában egy-egy szerkesztőtársal – fáradságos munkával összegyűjtötte és közkinccsé is tette azokat az előadásokat, amelyek az Anyanyelv-oktatási Napokon elhangzottak. A Magyar Nyelvtudományi Társaságnak ezek a Raisz Rózsa által kiharcolt s szerkesztett kiadványai – 1990-ben, 1993-ban, 1996-ban, 1999-ben és 2002-ben, köztük van olyan is, amelyik két vaskos kötetben, több mint 700 oldal terjedelemben jelent meg – óriási szolgálatot tettek és tesznek még most, utólag is a magyartanároknak s egészében az anyanyelvi oktatásnak. Nem túlzok, pusztán ez is bőven elegendő ok erre a kitüntetésre. Mindehhez pedig még hozzávéve már említett igen eredményes tudományos és oktatói, tanszékvezetői tevékenységét messzemenően érdemesnek tartom – tartjuk – V. Raisz Rózsa professzor asszonyt a Lőrincze Lajos-díj elnyerésére.

Grétsy László

Balázs Géza és Benkes Zsuzsa középiskolai nyelvtankönyvei

Már Hangay Zoltán *Magyar nyelv a gimnáziumok 9–12. osztálya számára* című tankönyvének ismertetésekor örömet fejeztem ki, hogy diákjaink a nyelvészeti, szövegtani kutatások újabb eredményeit is fölhasználó tankönyvből készülhetnek. Most újra megelégedéssel nyugtázom, hogy Balázs Géza és Benkes Zsuzsa négykötetes munkája is hadrendbe áll, és a gimnazisták mellett a szakközépiskolásoknak is a korszerű nyelvtan – a grammatika, a szövegtan, valamint a tömegkommunikációs kultúra – új eredményeit közvetíti.

Időközben a sorozat hatkötetesre bővült: Anyanyelvi beszédkultúra a nyelvi előkészítő évfolyam számára (2005); Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák érettségire készülőinek. Az önálló felkészülés útjai (2006).

A most ismertetendő négy kötet a kulturált nyelvi magatartásnak, a kommunikációs helyzetnek megfelelő nyelvhasználatot s egy olyan szövegszemlélet kialakítását segíti elő, amely lehetővé teszi, hogy diákjaink szóban és írásban egyaránt bonyolultabb – irodalmi és más – szövegek megértésére és alkotására legyenek képesek. Ezt gyakorló magyartanárként is nagyon fontosnak tartom, mert el-elborzadok, amikor a kolozsvári diákok egy részének „nyelvhasználatát” (gyönyörű anyanyelvünk megcsúfolását, sárba taposását) hallom, kénytelen vagyok hallani, és próbálom figyelmeztetni őket, hogy ne a mai, a globalizáció megteremtette nyelvet használják, hanem próbáljanak neves költőink, íróink szavainak, kifejezéseinek nyomán elindulni és egy mai, az ifjúságra jellemzően kreatív, képszerű, egyben választékos, szép anyanyelvet, kommunikációs eszközt megtalálni és használni.

Mert mit is ajánl a kötetenként a 200 oldalt el sem érő (176, 168, 187 és 192 oldalnyi), karcsú, mégis rengeteg anyanyelvi tudnivalót tartalmazó négy tankönyv?

A 9. osztályosok rövid bevezető – anyanyelv, nyelv, nyelvtudomány, nyelvtan – és a könyvtári ismeretek után már az egész életüket átfogó, irányító, sok kérdésben befolyásoló tömegkommunikációról olvashatnak: a médiaműfajokról (hír, tudósítás, riport, interjú, cikk, kritika, esszé), a sajtó, a rádió és a televízió nyelvéről. Majd a nyelvi szintek grammatikája, a fonémák, a szótagok, a szóelemek, a szavak és szókapcsolatok, valamint a mondatok szintje várja őket ismereteik felidézésére, rögzítésére, rendszerezésére, aztán a szöveg fogalma, szintjei, szerkezete és megszólaltatása kerül sorra, feladatokkal, kérdésekkel, kreatív gyakorlatok megoldásával. Egy kis helyesírási kitérő után összefoglaló táblázatok segítenek az eligazodásban.

A 10. osztályban rövid ismétlés után a tankönyv a nyelvtananyag bemutatásával bővíti a tanulók nyelvi ismereteit, aztán a szövegfajták, szövegtípusok megismertetésével folytatja a szövegtani ismeretek tárgyalását, különös súlyt helyezve az alapvető retorikai ismeretek elsajátítására.

A 11. évfolyamnak szóló tankönyvben a magyar nyelv nyelvészete keretében a szó- és mondatjelentés nézőpontjaival, a szövegelentés alapkérdéseivel, a szövegtani társtudományok keretében a stilsztika tárgyával és feladataival ismerkedhetnek meg a tanulók, főleg a szépirodalmi stílusban jelentkező nyelvi képekkel és alakzatokkal.

A 12. évfolyam tankönyve előbb általános nyelvi ismereteket kínál, majd a magyar nyelv nyelvészete keretében egyrészt a magyar nyelv történetének főbb szakaszaival, a mai magyar nyelvben fellelhető nyelvtananyagokkal rendszerbe foglalja az első három évben a kommunikációról, a magyar nyelv mondatnyelvészetéről és a szövegnyelvészetéről tanultakat – elősegítve az érettségire való felkészülést. A magyar nyelvű szövegek tipológiai keretében tárgyalja a különböző szövegfajták tartalmi és formai jellemzőinek kapcsolatát a kommunikációs

folyamattal. Az érettségire való felkészítést segíti elő, hogy a tankönyv a nyelvekkel mint jelrendszerekkel, a nyelv és a gondolkodás általános kérdéseivel, az európai nyelvcsaládok típusaival és a magyar nyelv eredetével is foglalkozik.

A tankönyv felépítése nagymértékben segíti a diákok tanulni akarását, a fejezeteket bevezető szövegek rendszerint olvasmányok, amelyek felkelthetik az érdeklődésüket egy-egy téma iránt. A kreatív gyakorlatok, feladatok megoldása közben jobban megismerhetik a nyelv működését, míg a kérdések egy-egy fejezet legfontosabb tudnivalóinak az ellenőrzésére szolgálnak. Néhány példa: Utazzunk a jövőbe! Milyen lesz az életed, életünk tíz év múlva? Mire jók a nyelvi jelek? Miért fontosak? Szervezzetek sajtófigyelő szolgálatot! Fogalmazz meg egy társosztály-kereső-hirdetést! Légy néhány percig hírolvasó a tévében! Hol találkozhatasz piktogramokkal, grafikus jelképekkel? Gyűjts hagyományos írásmódú helyneveket, személynveveket! Gyűjts különböző használati utasításokat! Üzenetrögzítőről gyűjtött szövegről mondj véleményt! Készíts szöveget diáknyelvi szavakból! Kezdeményezz vitát „Lefordíthatók-e a közmondások?” címmel! Ismersz-e köznyelvi szóképeket? Sms-híreket mutatunk be. Milyen nyelvi hibákat találsz bennük? Nevezd meg, milyen nyelvjárasterülethez tartozik lakóhelyed! És a sort még folytathatnánk a *Vizsgáld meg...!*, *Állíts össze...!*, *Illeszd be...!*, *Képzeld el...!* *Pótold...!* stb. munkára biztató, a tanulók tevékenységét elindító, fantáziájukat megmozgató feladatokkal.

A tankönyvek tanítását *Tanári útmutató*, valamint mindkét iskolatípus óraszámát figyelembe vevő tananyag-beosztási javaslat segíti.

Befejezésül a négy kötet illusztrációs anyagát kell megemlítenem, megdicsérem. A kötetek borítólappján Németh János alkotásai láthatók, amelyek a szépre éhes diákok képzeletét megragadva, bátorítják őket: Nyiss ki, olvas el, tanul, ismerd meg anyanyelvedet! De a szöveg belsejében is gondosan megválogatott, a tankönyv használói számára figyelemfölkeltő, eligazító, segítő illusztrációk sorakoznak. Csupán néhány példa: régi és új kiadású nyelvtankönyvek, folyóiratok, szótárak, a Pannon enciklopédia képe, a Magyar Rádió és a Duna Televízió emblémái, a Digitális Irodalmi Akadémia honlapjának első oldala, az MTA székházának képe, a hangképző szervek rajza, a szövegek szövegalkotó tényezőinek Petőfi S. János megalakította képecskéi, latin betűs és rovásírással írt szövegek, nyelvjárásaink térképe, képversek és több eligazító táblázat, ábra – mind szervesen beleillesztve a négy kötetnyi tankönyvsorozatnak a kerettantervben is rögzített tartalmába. Egy kis hiányérzetet kelt, hogy az illusztrációk között csupán egy határon túli, erdélyi kiadvány, a nemrég eltávozott Szabó Zoltán *Kis magyar stilsztika* című könyvének képét találtam, de remélem, hogy a www.konyvkereso.hu honlapon minél több diák talál majd magának anyanyelvi ismereteit bővítő, hasznos, elolvasni érdemes könyvet.

Nagyon szeretnék tanítani ebből a tankönyvből, s amikor a tantervünk megengedi, egy-egy leckét, gyakorlatot, feladatot magam is átveszek és beépítem óratervembe. A kollégák és diákok nevében is köszönöm Balázs Gézának és Benkes Zsuzsának ezt a hasznos, tartalmas, valóban munkára serkentő tankönyvsorozatot. Remélem, hogy könyveik hatására jelentős fordulat áll be anyanyelvi oktatásunkban, főleg diákjaink nyelvhasználatában, nyelvszemléletében. (*Balázs Géza–Benkes Zsuzsa: Magyar nyelv a gimnáziumok és a szakközépiskolák 9., 10., 11. és 12. évfolyama számára. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001–2005.*)

Málnási Ferenc

Hagyomány és újítás a helyesírásban

2007-ben jelent meg az Eszterházy Károly Főiskola Magyar Nyelvészeti Tanszékének ez az új kiadványa. A 340 oldalas tanulmánygyűjtemény rangos eseményhez kötődik. 1987-ben adott otthont az egri főiskola a pedagógusképző intézmények első országos helyesírási versenyének. A Nagy J. Béla nevét viselő helyesírási vetélkedéshez elméleti, gyakorlati kérdéseket taglaló szakmai előadások is kapcsolódtak, ezekből válogattak a szerkesztők: Bozsik Gabriella, Eőry Vilma, V. Raisz Rózsa, valamint a könyv lektora és felelős szerkesztője: Zimányi Árpád.

A tanulmányokat két fejezetbe sorolták a szerkesztők: *Folytonosság és változékonyság a helyesírásban*, illetőleg *Helyesírástani és helyesírási versenyek*. A továbbiakban szemezgetek a kötet írásából.

Helyesírás-politikai aspektusból készített körképet Fábrián Pál *A magyar helyesírás sorsfordulói* címmel, megállapítva: a magyarság egész történelmére hatással volt, van, lesz, hogy a latin nyelvű írásbeliséggel a nyugati kereszténységhez csatlakoztunk. *Helyzetkép a magyarországi helyesírás ügyéről* címmel Fábrián Pál mindenekelőtt azt szögezi le, semmilyen komoly és kényszerítő okát nem látja, hogy a magyar helyesírás tudatos helyesírási-politikai szándékkal megőrzővé tett jellegén változtassunk.

A *Károli-biblia és a helyesírás* kapcsolatára így világít rá Szathmári István: „a magyar helyesírás kialakulásában fontos állomás volt az ún. protestáns helyesírásnak a létrejötte, amelynek viszont igen lényeges részlegét jelentette a Károli-biblia képviselte változat”. Meghatározóan segítette a magyar irodalmi nyelv kialakulását, ugyanis hatott az egyszerű emberek gondolkodás-, beszéd- és kifejezőmódjára.

A gondolatok tagolásában, elkülönítésében, szerkezeti részek egymáshoz kapcsolásában és más funkciókban is álló grafikai jelölésekkel foglalkozik Keszler Borbála dolgozata *A magyar írásjelhasználat jellemző sajátosságai* címmel. Azért is szükséges reflektorfénybe állítani az írásjelek történetét, mert rendkívül gazdag körük bizonyíthatóan mind szegényesebben érvényesül a mai magyar írásgyakorlatban.

Elmélyülten búvárkodhatunk Pásztor Emil *Helyesírási szabályosságok a j hangnak j betűvel való jelölésében* című dolgozatában, amelynek kulcsmondata így szól: „a hagyományos ly betűnek nemcsak múltja és jelene, hanem jövője is van”. Figyelmeztetés ez a tanulmány mindannyiunknak: azoknak is, akik helyettesíteni szeretnék az ly betűt a j-vel, ugyanakkor nekünk is, akik azt állítjuk, hogy ez az egyszerűsítő változtatás nem egykönnyen végrehajtható reform.

Valóban súlyos probléma-e a magyar helyesírásban a j hangú szóállománynak a két betűje? című dolgozatában Hangy

Zoltán igazi magyar fejleménynek tekinti az ly írásjegykombinációt. Az írásjel-történeti bevezető után a figyelmünket „A magyar helyesírás szabályai”-ra irányítja a szerző. Meghökkenéssel vehetjük tudomásul, hogy az ly betű írásával egyetlenegy szabály foglalkozik az alapelveket bemutató 78 szabályból, vagyis a problémákat elsősorban nem a j hang két-féle jelölése jelenti a magyar helyesírásban.

Fercsik Erzsébet *Az akadémiai helyesírási szabályzatok és a személynevek írása* címmel azt mutatja be, hogyan foglalkoztak a kiadványok 1832-től napjainkig a személynevek rögzítésével.

Bozsik Gabriella logikusan igazolja *Az intézménynévírás alakulása 1832-től napjainkig az akadémiai helyesírási szabályzatok alapján* című dolgozatában, hogy az új keletű tulajdonnévfajták, az intézménynevek helyesírása 1832-től 1994-ig sok változáson ment keresztül.

Nagybetűsítések mai írásgyakorlatunkban címmel Zimányi Árpád azt fejtegeti, hogy a nagybetűsítésnek nevezett jelenség a legkülönbözőbb helyesírási helyzetekben tűnik fel. Mi húzóhat meg e mögött a jelenség mögött? Talán egy ellentéző folyamat? A nagybetűsítés feltűnő jelenség az utóbbi idők írásgyakorlatában.

A szinte egész életünket behálózó mozaikszókkal, a tulajdonnevek egyik típusával foglalkozik Vörös Ferenc *Széljegyzetek a mozaikszók helyesírásához* címmel. A mozaikszók két fajtájának: a betűszóknak és a szóösszevonásoknak a sokoldalú elemzése után a szerző rámutat a rövidítések és a köznévi betűszók között kialakult átmeneti csoportra (*kft.*, *bt.*, *zrt.* stb.).

Helyesírásunk logikáját bizonyítja Bencédy József a *Megtanulható, megtanítható-e a helyesírás?* című elemzésében.

A logikus gondolkodás segíti megérteni a kiejtés és a szóelemzés elvének az összefüggését. Kétségtelen, hogy az egybe- és a különírás helyesírási rendszerünk legnehezebb kérdésköre. Itt is segít a logikus gondolkodás, az értelemtükrözés, a nyelvtanismeret, egyúttesen: a jelentésváltozás megértése, annak írásbeli megoldása.

A főiskolák és az egyetemek legjobb helyesíróinak évenként megrendezett országos versenyére évekig T. Urbán Ilona szerkesztette a tollbamondásszövegeket és az élőnyelvből merítő versenyfeladatokat. *Az országos helyesírási versenyek döntőinek feladatai* címmel olyan válogatást állított össze, amely kiaknázható a versenybe szálló hallgatók felkészítése mellett a különböző iskolafokokon tanulók helyesírástudásának erősítésekor is.

A tanulmánykötet ismeretében kijelenthetjük, hogy a benne foglalt írásk szemlélete és igazolt megállapításai segíthetik a következő akadémiai helyesírási szabályzat munkálatait is.

H. Tóth István

Nyelvelemző segédkönyv

Kecskés Judit összeállítását a magyar nyelvtörténet egyetemen tanulók segítésére készítette. A könyvben a magyar nyelvtörténet korszakolási rendjétől a bibliafordítások összehasonlító elemzéséig terjed az az ismeretanyag, amely voltaképpen nem csupán a leendő magyartanároknak ad eligazítást, hanem mindenkinek, akit nemzeti nyelvünk múltja érdekel.

A közelmúlt szakirodalma némileg átalakította a magyar nyelvtörténet korszakolási módját, s a két állapotot párhuzamos bemutatásban közli a szerző. Külön fejezet van szentelve a magyar hangjelölés történeti áttekintésének. A hangjelölési szokások ismerete nélkül a régi magyar szövegek olvasata és (közvetve) értelmezése egyaránt problematikus lehet, tehát mindenképpen hasznos, hogy például Sylvester János, Dévai Bíró Mátyás, Heltai Gáspár és mások, illetőleg a huszita és más bibliafordítások betűfajtaíról tömör eligazítás található a könyvben.

A régi magyar nyelvelmélekből az 1055. évi, I. András-féle királyi oklevél, az ún. Tihanyi Alapítólevél magyar anyaga ke-

rül sorra. A latin nyelvű szövegbe ágyazott magyar birtokhár-megnevezések köztudomás szerint becses emlékei a korabeli magyar nyelvnek. Az oklevélben szerepel is, hogy a nép nyelvén közli ezeket: qui vulgo dicitur *tichon* super *balatin* (Tihanyi, Balaton). Az olvasati kérdések mellett a grammatika különféle kérdéseire is kitér a szerző (a szószervezetekre, a ma nyelvjárásainak mutatkozó jelenségekre és egyebekre). Hasonlóképpen van feldolgozva az Omagyar Mária-siralom, amely az alapítólevél magyarjának (némi túlzással mondhatni) hivatali nyelvezetével szemben voltaképpen lírai vers, a kor Európájában honos planctus, siralomének.

Tartalmaz még a kötet elemzést a Szabács viadaláról, a Bécsi Kódex és a Vizsolyi Biblia egy-egy részletéről (Ruth könyve), s ennek tárgyalásakor modern, 1990. évi magyar bibliafordítást is fölhasznál. (*Nyelvelemző segédkönyv. A Miskolci Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszékének Kiadványai, 2. sz. Miskolc, 2007. 172 lap.*)

Büky László

Kazinczy emlékezete

Az „Édes anyanyelvünk” vetélkedő döntője

Petőfi Sándor vándorlegény korában eljutott Széphalomra is. Ennek a csúnyácska helynek, eredeti nevén Bányácskának egykor Kazinczy Ferenc adta ezt a hangzatos nevet. A 18. században megfordult itt az ország szinte valamennyi jeles személyisége. Pezsgő szellemi életet teremtett a sátoraljaújhelyi levéltáros, az egykori kufsteini rab ezen a birtokon. A magyar nyelv megújítása állt munkásságának középpontjában. Petőfi döbbenettel állapította meg Széphalom című versében, hogy ottjártakor, 1845 és 1847 között Kazinczy nyughelye elhanyagolt, elfelejtették az önzetlen hazafit, aki egész életét a nemzetnek szentelte. Síremlékét is özveggye, hat gyermekének anyja állította, nem a nemzet. Széphalom a nemzeti hálátlanság jelképe – állapította meg a költő.

Őszinte örömmel láttam, hogy nagyot változott a helyzet azóta. Októ-

**„Nép, mely dicsőt,
magasztot
így magasztal, /
Van élni abban hit,
jog és erő!”**

ber 18–20-án Sátoraljaújhelyen rendezték meg a Kazinczy-verseny döntőjét. Két versenyforduló győztesei felkészítő tanárukkal együtt ünnepi izgalomban jelentek meg a szép eseményen. Öröm volt látni a sok lelkes középiskolást, amint elmélyülten tárgyalták a magyar nyelvtan szabályait.

A rendezésben az egész város apraja-nagyja részt vett. A helybeliek meszkéretlen kedvességgel éreztették a vendégekkel a látogatásuk miatt érzett örömeiket. Mindenkinnek megvolt a saját feladata, amit komoly felelősségtudattal látott el a zsűri tagjait virágokkal köszöntő gyerekektől a kirándulásra beállított autóbussz kis középiskolás idegenvezetőiig, akik még az utolsó pillanatokban is munkájuk fontosságának tudatában kérték tanáruk véleményét az ismertető szöveg helyes fogalmazásáról. A verseny szabályait is ilyen gondossággal dolgozták ki az igazságosságra és eredményességre törekvő szellemében. Megindultan koszorúzták meg nemzeti himnuszunk eléneklése után Kazinczy szobrát a városi önkormányzat udvarán a hivatalos szervek, majd a diákok és tanárok képviselői. Meglepődtem, hogy milyen mindennapos tárgyakról kellett előadást tartaniuk a versenyzőknek. Egyszerűségük okozhatott fejtörést számukra.

A versenyzők és tanáraik komoly-ságát mutatta, hogy a bírálóbizottság véleményét feszült érdeklődéssel hallgatták végig annak ellenére, hogy a győzteseket ebben még nem nevezték meg. Ezek a legkiválóbb nyelvészeinktől elhangzott értékelések nemcsak a versenyzők számára voltak hasznosak. A bírálóbizottság tagjai általában igen elégedettek voltak a versenyzők teljesítményével.

Egyszeremind azonban felhívták a figyelmet az újabban elharapózott hadarásra, a finomkodó előadásmódra, modorosságra. Mesterkéltséget kelt a minden esetben elmondott köszönet a „megtisztelő figyelemért”. Az előadónak meg kell gondolnia, hogy milyen hallgatóság előtt mondja el ezeket a befejező szavakat. A vázlat nem arra való, hogy azt szó szerint felolvassák. A háromperces felkészülés nem is ad erre megfelelő lehetőséget. A felolvasás sohasem tud olyan természetesen hatni, mint a szabad előadás. Még akkor is tanácsos ezért szabadon megszólítani a hallgatóságot, ha ennek következtében a megfogalmazásban esetenként pongyola kifejezések is kerülnek. Különben előbb-utóbb még három perc alatt is fárasztó lesz a felolvasás. A vázlat szerepe csakis az lehet, hogy egy-két vezérszóval

emlékeztesse a szónokot a gondolatmenetére. Ezeket a gondolatokat olyan áttekinthetően, olvashatóan kell papírra vetni, hogy a szónoklat elmondását ne gátolják, hanem segítse. Nagy veszteség az, hogy a versenyzők elszoktak az eredetileg biztossan élő nyelvjárástól.

A háromnapos rendezvény legemelkedettebb pillanataira Széphalmon, Kazinczy gyönyörűen gondozott kertjében, a sírjánál és mauzóleumánál, a rövidesen megnyíló Magyar Nyelv Múzeuma tőzsomszédságában került sor. A Himnusz eléneklése után a hivatalos szervek, majd a diákok és tanáraik helyezték el a tiszteletadás koszorúit Kazinczy Ferenc sírjánál. Utána a mauzóleum előtt a díjkiosztásra került sor. Boldog, kipirult arcú, szinte röpültek a diákok nevük hallatán a díj átvételére. Első szavuk kísérel, felkészítő tanárukhöz szolt: megköszönték a sok fáradozást, segítséget. Ezt a szemléletet tükrözte, hogy a legeredményesebb felkészítő tanárok is jutalomban részesültek.

Ezzel a megemlékezéssel Petőfi Sándor is elégedett lett volna! Arany Jánosnak a Széchenyi emlékezete cí-

mű, 1860-ban írt költeményében olvasható szavaival élve: „Nép, mely dicsőt, magasztot így magasztal, / Van élni abban hit, jog és erő!”

Berényi Zsuzsanna Ágnes

Irodalmi emlékbélyegek

Évfordulók, események alkalmából a Magyar Posta emlékbélyegeket, egyes esetekben bélyegsorozatokat bocsátott ki. Ezen sorozatok, illetve emlékbélyegek közül felsorolunk néhányat.

Petőfi Sándor arcképével a következő években jelentek meg bélyegek: 1919, 1923, 1947, 1948, 1949, 1950, 1952, 1972, 1998.

További emlékbélyegek íróinkról, költőinkről:

1954. Jókai Mór, 1955. Költők sorozata: Csokonai Vitéz Mihály, Vörösmarty Mihály, József Attila, 1957. Arany János, 1963. Gárdonyi Géza, 1964. Madách Imre, 1972. Janus Pannonius, 1973. Madách Imre, 1976. Gyulai Pál, 1977. Ady Endre, 1978. Krúdy Gyula, 1980. József Attila, 1980. Kaffka Margit, 1980. Kisfaludy Károly, 1983. Juhász Gyula, 1983. Babits Mihály, 1990. Kazinczy Ferenc („A magyar nyelv megújítója” felirattal), 1990. Mikes Kelemen, 1990. Kőlcsey Ferenc, 1993. Irodalmunk nagyjai sorozat I.: Németh László, Szabó Dezső, Szerb Antal, 1994. Irodalmunk nagyjai sorozat II.: Balassi Bálint, Jósika Miklós, 1997. Irodalmunk nagyjai sorozat III.: Mikszáth Kálmán, Tamási Áron.

Ha valaki az irodalommal kapcsolatos bélyegeket összegyűjti, a tematikus bélyegyűjtők táborába lép.

Emlékbélyegek, illetve bélyegsorozatok kaphatók – esztétikus csomagolásban, kartonlapokra rendezve – néhány múzeum ajándékboltjában, illetve könyvesboltokban: Budapesti Történelmi Múzeum, Magyar Nemzeti Múzeum, Petőfi Irodalmi Múzeum, Múcsarnok, Huszár Gál könyvesbolt (1052 Budapest, Deák tér 4.), Lára és Lant Iskolacentrum (1052 Budapest, Október 6. utca 9.), Lára könyvesbolt (1056 Budapest, Váci utca 63.), Rózsa-völgyi és Társa Zeneműbolt (1052 Budapest, Szervita tér 5.).

Szilágyi Ákos Kornél

(Káros médiatartalmak) A „káros médiatartalmak” témakör (a média káros hatásai) egyre inkább az érdeklődés középpontjába kerül. A Diák- és Ifjúsági Újságírók Országos Egyesülete média-pedagógiai konferenciát rendezett erről Egerben 2007. november 17-én az Eszterházy Károly Főiskolán. Balázs Géza a média nyelvi hatásairól, Kóhalmi Ferenc volt filmfőigazgató a mozgókép csalfa és varázslatos világáról, Dede Éva a szappanoperák magatartásmin-tákat sugárzó szerepéről, Szayly József a közszolgálati rádiózás jövőjéről, H. Varga Gyula a „negyedik médium” negatív mintáiról tartott előadást. Pócsik Ilona és Almási Gizella bemutatták a Médiatudor oktatási programot. A Majláth Orsolya és Balázs László vezette kerekasztal-beszélgetésen a főiskola oktatói, hallgatói, a DUE és a nagyobb médiumok képviselőiben jelen lévők, valamint a nagyszámú érdeklődők fejtették ki hol monologikus, hol polemikus formában véleményüket. Az előadások és hozzászólások anyaga 2008-ban megjelenik. (DUE)

(Az én cégérem, 2007.) Az én cégérem cégnév- és feliratverseny 2007. évi díjátadása ismét Luca napján volt a budapesti Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeumban. Szekeres Ágnes, a verseny kitalálója elmondta, hogy idén csaknem 1000 nevezés érkezett, ezekből újságírózsúri választott ki 20-at, s ezekből a nyelvészek a díjazottakat. A díjazottakat Kiss Imre igazgató köszöntötte, és fölhívta a figyelmet a Kultea (kulturális teaház) rendezvénysorozatra – különös tekintettel arra, hogy ennek a neve is érdekes. Majd dr. Gonda Imre, a Magyar Szabadalmi Hivatal főosztály-vezető-helyettese ismertette a nevek „jogtisztasági” vizsgálatának eredményét, valamint fölhívta a figyelmet a védjegyjelentésekre. Balázs Géza a 2007. évi díjazott nevekről beszélt. A díjazott nevek: *Boy-Go* (futárszolgálat), *Ebéd Elek* (önkiszolgáló étterem), *Iszki-ri* (futárszolgálat). További négy díjazásra javasolt üzletnév tulajdonosát nem sikerült fölkeresni: *Ampervadász* (villanyszerelés), *Voltos Bolt* (villanyszerelés), *Fog-*

togon (fogászat), *Szemőr* (szemorvosi rendelő).

A díjazottak Az én cégérem 2007. feliratú oklevelet és ajándékcsomagokat kaptak, de megajándékozták a díjnyertes nevek beküldőit is. Kiss Imre javaslatára idén másodszor díjazták a leg-szebb cégéreket is.

A cégnév- és cégérverseny 2008-ban is meghirdeti az EU-33 Vállalkozás- és Közösségfejlesztő Egyesület, az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda. A javaslatok (név, cím) 2008. szeptember 30-ig küldhetők be a d.szekeres@hu.inter.net vagy a manyszi@manyszi.hu címre.

A díjátadásról képeket láthatnak a www.manyszi.hu galériában. (ASZ–Manyszi)

(Kodály Zoltán és a magyar nyelvkultúra) Virágh László énekével kezdődött 2007. november 28-án az ELTE Nyelvészeti Könyvtárában a Kodály Zoltán és a magyar nyelvkultúra című ünnepség Kodály születésének 125., halálának 40. évfordulója alkalmából. Balázs Géza és Buvári Márta köszöntötte az érdeklődőket, majd Adamikné Jászó Anna előadása következett Kodály és a szép magyar beszéd címmel. Gósy Mária a beszédprodukciós tervezés és kiejtés problematikáját mutatta be. Balázs Géza a média és a szépkiejtés kapcsolatáról szolt. Kerekes Barnabás pedig napjaink jellegzetes hangsúlyozási hibáiból adott ízelítőt. Az ünnepség második részében Keppel Gyula a Bárczi Alapítvány készülő kiejtési ajánlásait, Mészáros András pedig egy készülő beszédoktató programot mutatott be.

A hivatalos programot követően a résztvevők még órákon át beszélgettek a magyar zene és kiejtés kapcsolatáról, a zenei és nyelvi értékek őrzéséről.

A programot a Bárczi Géza Kiejtési Alapítvány, az ELTE Mai Magyar Nyelvi Tanszéke, a Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda, a Magyar Szemiotikai Társaság szervezte, a Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány támogatta. (MSZT)

(Szarvas Gábor Nyelvészeti Asztaltársaság) Szarvas Gábor kezdeményezte 1875-től az Akadémia épületében

az ún. „nyelvjavító tanácskozásokat” nyelvészek, tanárok, írók, szerkesztők részvételével. 2000-ben Fábián Pál, Grétsy László és Balázs Géza föllevenítette a régi hagyományt időszerű nyelvi kérdések megbeszélése, könyvbemutató és könyvajándékozás, konferenciabeszámoló, eszmecsere, kötetlen társasági élet, baráti beszélgetések stb. céljából. A társaság 2008. június 19-én csütörtökön 16 órakor az Akadémián tartja a Szarvas Gábor napot, amelyen Jelentés a magyar nyelvről címmel időszerű előadások, bemutatók hangoznak el. 18.00 órakor megkoszorúzzák az Akadémia előtt Szarvas Gábor mellszobrát. Vacsorával egybekötött jó hangulatú beszélgetéseikre, találkozóikra minden érdeklődőt szeretettel várnak 2008-ban is, februárban, áprilisban, júniusban, szeptemberben és novemberben – mindig a harmadik csütörtökön és 18.30-kor! 2008. február 21., április 17., június 19., szeptember 18., november 20. Helyszín: MTA székház, 1051 Budapest, Roosevelt tér 9. Akadémiai Klub Étterem. Érdeklődés, visszajelzés (tájékoztatás, helyfoglalás): Kiss Gábor, az asztaltársaság titkára: kissgabo@tintakiado.hu, illetve Balázs Géza: balazsge@due.hu.

(Anyanyelvi táborok) 2008 júliusában Balatonfenyvesen egyhetes anyanyelvi, angol nyelvi, kommunikációs táborok gyermekeknek és fiataloknak. Érdeklődés: Magyar Nyelvi Szolgáltató Iroda, iroda@e-nyelv.hu, 30-318-9666.

Szerzőinkhez

Szerzőink segítségét is kérjük lapunk formai átalakulásakor. Egy írás terjedelme 1500–3000 leütés, nagyobb (megrendelt) cikk esetében maximum 6000 leütés. Az írásokat kérjük lehetőleg elektronikus formában is elküldeni a balazsge@due.hu vagy a gretsy@nytud.hu címre.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének közhasznúsági jelentése

Az **Anyanyelvápolók Szövetsége** (1053 Budapest, Károlyi Mihály u. 16., adószám: 19663155-1-41) ezúton ismerteti 2006. évi közhasznú tevékenységének főbb adatait és szolgáltatásai igénybevételeinek módját (adatok ezer forintban):

A) Befektetett eszközök (219): I. Imateriális javak, II. Tárgyi eszközök (219), III. Befektetett pénzügyi eszközök (-).

B) Forgóeszközök (1646): I. Készletek (-), II. Követelések (33), III. Értékpapírok (-), Pénzeszközök (1613).

Eszközök összesen (1865)

C) Saját tőke (1521): I. Induló tőke (1700), II. Tőkeváltozás (1668), III. Tárgyévi eredmény (- 1847).

D) Tartalék

E) Céltartalék

F) Kötelezettségek (344): I. Hosszú lejáratú kötelezettségek (-), II. Rövid lejáratú kötelezettségek (344).

Források összesen (1865)

A szövetség 2006-ban az állami költségvetésből, illetve annak alrendszeraitől, más szervezetektől kapott támogatásokat az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat megjelentetésére, anyanyelvi táborok, versenyek és más anyanyelvi események támogatására, megrendezésére fordította.

A szövetség 2006-ban vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem nyújtott.

A 2006. évről készült közhasznúsági jelentés a szövetség székhelyén megtekinthető.

A 2006. évben az szja 1%-ából a szövetség 617 000,- Ft összeget kapott, ezt az Édes Anyanyelvünk c. folyóirat életben tartására, szerzői honoráriumokra és a terjesztés költségeire, valamint a szövetség és a folyóirat honlapjának működtetésére fordította.

Az Anyanyelvápolók Szövetségének elnöksége

A Kazinczy-díj Alapítvány közhasznúsági jelentése a 2006. évről

A Kazinczy-díj Alapítvány – Péchy Blanka emlékére (1022 Budapest, Lórántffy Zsuzsanna u. 3., adószáma: 18119309-1-41) ezúton ismerteti 2006. évi közhasznú tevékenységének főbb adatait és szolgáltatásai igénybevételeinek módját (adatok ezer forintban):

A) Befektetett eszközök: I. Imateriális javak, II. Tárgyi eszközök, III. Befektetett pénzügyi eszközök, IV. Befektetett eszközök értékhelyesbítése.

B) Forgóeszközök (4560): I. Készletek (-), II. Követelések (-), III. Értékpapírok (-), IV. Pénzeszközök (4560).

C) Aktív időbeli elhatárolások (-).

Eszközök összesen (4560).

D) Saját tőke (4448): I. Induló tőke (150), II. Tőkeváltozás (4000), III. Eredménytartalék (-42), IV. Tárgyévi eredmény alaptévékenységből (340), V.

Tárgyévi eredmény vállalkozási tevékenységből (-).

E) Céltartalékok

F) Kötelezettségek (112): I. Hátrasorolt kötelezettségek, II. Hosszú lejáratú kötelezettségek, III. Rövid lejáratú kötelezettségek (112).

G) Passzív időbeli elhatárolások

Források összesen (4560)

Az alapítvány 2006-ban az állami költségvetésből, illetve annak alrendszeraitől kapott összeget az országos és regionális anyanyelvi versenyek támogatására, továbbá a Kazinczy-jutalomban részesített beszédművelő körök elismerési formáira és a Kazinczy-díjban, valamint a Péchy Blanka-díjban részesített személyek jutalmazására használta fel. Az alapítvány 2006-ban vezető tisztségviselőinek sem pénzbeli, sem természetbeni juttatást nem nyújtott.

A beszámoló az alapítvány honlapján (kazinczyalapitvany.hu) megtekinthető.

Rendezvények

2008. február 21–23. Implom József helyesírási verseny, Gyula

2008. március 28. Szabó Miklós szövegértési verseny, Bibó István Gimnázium, Kiskunhalas

2008. április 3–5. Alkalmazott Nyelvészeti Konferencia, Budapest

2008. április 17. Nyelv-kultúra fórum (Budapest, Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoport)

2008. április 23. A magyar nyelv hete (A Magyar Nyelv Múzeuma, Széphalom, országos megnyitó)

2008. április 19–20. A szép magyar nyelv verseny, 36. országos döntő (Nyugat-magyarországi Egyetem, Szombathely)

2008. április 25–26. Nagy J. Béla országos helyesírási verseny (ÉKF, Eger)

2008. május 31. Simonyi Zsigmond helyesírási verseny (Budapest, ELTE)

2008. június 19. Szarvas Gábor nap, Jelentés a magyar nyelvről (Budapest, Szarvas Gábor Asztaltársaság, MTA)

2008. június 27–28. Anyanyelvi-szaknyelvi konferencia (Magyar Professzorok Világtanácsa, Selmecebánya)

2008. november 7–8. 10. Kossuth retorikai és szónokverseny (Budapest, ELTE)

Új nyelvészeti kiadványok

Ágoston Mihály: A Korpa-hegyeken innen... Földünk mai államnevei anyanyelvünkben. Sepsiszentgyörgy, 2006. (AESZ-füzetek, 10.)

Balázs Géza és H. Varga Gyula szerk.: Szemiotika és tipológia. A komplex jelek kutatása. Magyar Szemiotikai Társaság, Budapest, Líceum Kiadó, Eger, 2007.

Balázs Géza–Minya Károly: Hej, hej, helyesírási! Jedlik Kiadó, Nyíregyháza, 2007.

Domonkosi Ágnes–Lanstyák István–Posgay Ildikó szerk.: Műhelytanulmányok a nyelvművelésről. Gramma Nyelvi Iroda, Dunaszerdahely–Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.

Gados László–Szabadi Tibor J.: Az angol mint európai lingua franca? Nagykanizsa, 2007. (Nyelvészeti tájékoztató füzetek, 2.)

Pusztay János szerk.: A magyar mint veszélyeztetett nyelv? Savariae, 2007. (Az Uralisztikai Tanszék kiadványai, 12.)

Református nyelvhelyességi útmutató. Összeállította Kozma Zsolt, Pap Gézáné Gegus Márta, Tonk Istvánné Tóth Mária. Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár, 2007.

Silling István: A kupuszinai nyelvjárás és szótára. Loisir Kiadó, Budapest, 2007.

Széphalom 17. kötet. A Kazinczy Ferenc Társaság évkönyve, 2007.

Tanulmányok a 950 éves Tihanyi alapítólevél tiszteletére. Szerk.: Érszegi Géza. Tihany, 2007.

Terminology and Lexicology in Middle-Europe. Szombathely, 2007. (Terminologia et Corpora, III.)

Tolcsvai Nagy Gábor szerk.: Szöveg és típus. Szövegtipológiai tanulmányok. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.

Hírek

Országh László születésének 100. évfordulóján, 2007. november 8-án emléktáblát avattak szombathelyi szülőházánál és konferenciát tartottak a Berzsenyi Dániel Főiskolán.

Az ELTE-n megrendezett 9. *Kossuth retorikai és szónokverseny* (2007. november 9–10.) győztesei: 1. Balázsfalvi Balázs (Pápai Ref. Koll. Tatai Gimn.), 2. Kupó Péter (Batthyány Lajos Gimn., Nagykanizsa), 3. és egyben közönségdíjas: Erdei József (egyéni, Debrecen).

Fonetika és pszicholingvisztika címmel 2007. november 15–16-án rendezték meg a soron következő Beszédkutatás konferenciát az MTA Nyelvtudományi Intézetében.

A nyelv mint az emberi kommunikáció eszköze – változó szerepe a XXI. században címmel rendezett kerekasztal-beszélgetést az Országos Idegennyelvű Könyvtár 2007. november 21-én a magyar tudomány ünnepe alkalmából.

Az orosz nyelv éve alkalmából 2007. november 29-én jubileumi konferenciát rendezett a Berzsenyi Dániel Főiskola Szláv Filológiai Intézete.

Vers és lélek címmel emlékülést rendeztek az Akadémián 2007. december 3-án Dsida Jenő születésének századik évfordulóján. Előadók voltak: Hámori József, Mózes Huba, Pomogáts Béla, Láng Gusztáv, Kabán Annamária, Amedeo Di Francesco.

Anyanyelv-pedagógiai tudományos diákkör alakult az ELTE Nyelvtudományi és Finnugor Intézetében. A diákkör elnöke Gonda Zsuzsa, titkára Parapatics Andrea lett. A patronáló tanár: Antalné Szabó Ágnes.

Fiatal nyelvészeknek, Beszélni nehéz-, nyelvápoló körök tagjainak a jelentkezősét is várják a 4. Nyelv-kultúra fórumon, amelyet 2007. április 17-én rendeznek meg Budapesten. Részletek a www.manyszi.hu honlapról tudhatók meg.

Mindenekelőtt a 2007. évi 4. számunkban közölt rejtvények megfejtését adjuk meg.

I. Csupa irodalom! 1. Gertrud. 2. Szküllá. 3. Czuczor. 4. Erasmus. 5. Különös. 6. Élektra. 7. Gusztáv. 8. Benedek. 9. Ivanhoe. 10. Anyegin. A versciklus címe: Tücsökzene, a költő pedig az 50 éve, 1957. október 3-án elhunyt Szabó Lőrinc.

II. Kancsalító. Mint az ezt megelőző, 3. lapszámunkban közölt hasonló rejtvényünkben is, ebben is születtek a szerző szándékától eltérő, de szintén elfogadható – tehát tulajdonvet vagy szótári alaknak nem tekinthető toldalékos alakot nem tartalmazó – egyéb megfejtések is. Ezek közül egy-két példát zárójelben be is mutatunk. 1. *Éger*, agár, egér, ígér, ugar, ugor. (De kifogástalan ez is: kóris, karos, káros, keres, kérés, koros.) 2. *Hanti*, hanta, hinta, hintó, hintő, hunta. (Elfogadható megoldás: mari, maró, merő, mérő, mora 'verstani műszó', more 'cigányzenészek népi elnevezése', muri.) 3. *Lopós*, lapos, lápos, lépes, lépés, lopás. (Bár a meghatározásnak a vezérszó nem felel meg teljes mértékben, elfogadtuk ezt is: betör, batár, bátor, betér, betúr, botor, bútor.) 4. *Rigó*, rágó, ragu, rege, régi, rugó. 5. *Káró*, kari, karó, kéro, kiró, kóro, kúra.

III. Hétszer hét – lóugrásban! 1. Beljebb. 2. Igavonó. 3. Karaván. 4. Befonat. 5. Arzenál. 6. Koravén. 7. Keramit. Az ötszáz éve született zenész kiváló lantművésznők, Bakfark Bálint.

IV. Elbújtatott állatok. 1. Fecske. 2. Csíz. 3. Denevér. 4. Nyest. 5. Daru. 6. Vidra. 7. Őszapó. 8. Góte.

V. Egy gyémántdiplomás tanár a nyelvről. Ha nyelvünk nem fordítunk gondot, maga a nemzet semmisül meg.

Azok közül a megfejtőink közül, akik megszerezték a sorsolásban való részvételhez szükséges 80 pontot, a következők részesülnek könyvjutalomban: Almássy Lászlóné, Nyíregyháza, Rákóczi út 18–20., II. 11. (4400); Balog Lajos, Kiskunhalas, Liget u. 3. (6400); Baraksó Andrea, Kemece, Árpád u. 23. (4501); Csabai László, Sümeg, Szabó Dezső u. 18/1. (8330); Halmos Erzsébet, Kazincbarcika, Tavasz u. 5. 1/4. (3700); Horváth Bettina, Szentlőrinc, Bocskai u. 26. (7940); Dr. Sárkány Ernőné, Kecskemét, Lunkányi u. 2. (6000); Stéhli Ferenc, Budapest, Nyitra u. 5. (1183); Szabóné Darvai Éva, Miskolc, Irinyi u. 25. IV/3. (3531); Varga Andrásné, Pécs, Bocskai u. 54. (7629). Nyereményük Bárdosi Vilmos és Kiss Gábor Szólások című könyve, amelyet a Tinta Könyvkiadó jelentetett meg. Gratulálunk a nyerteseknek!

A Pontozó új feladatai

I. Autókézzunk! Közzéteszünk tíz rövid mondatot, de néhány betűjegynyi részt csupán pontokkal jelöltünk. Ahhoz, hogy a mondatok értelmessé váljanak, megfejtőinknek meg kell találniuk s a pontok helyére be kell illeszteniük az oda illő, nagyrészt közismert autómárkanévket. Megfejtésül csupán ezeket kell beküldeni. Minden megtalált márkanév 2 pontot ér, a hibátlan megoldásért tehát 20 pont jár.

1. Pető iszáról gyönyörű verset írt.
2. Kati ott lol legszívesebben.
3. Edének furc eszédstílusa.
4. A kar yitól származik.
5. A kisvár hanc kukákat borogattott fel az utcán.
6. A kamrában tár rom megromlott.
7. Messze tá lambok repülnek.
8. Unal hanyi programja.
9. A ké ival együtt szabadul.
10. Pál az ötszá kációra tartogatja.

II. Egy híres regény. Az itt következő meghatározásoknak megfelelően tessék kitölteni az ábra függőleges sorait! Ha megfejtésük helyes, akkor a 3. és 5. vízszintes sorban egy száz éve született erdélyi író híres regényének címét fedezhetik fel. Mi a cím, és ki a regény alkotója? A jó megfejtésért 10 + 5, azaz összesen 15 pontot szerezhetnek.

1. Törzsfizetés. 2. Első harcvonat. 3. Lila virágú gyomnövény. 4. Törpe díszfa. 5. Szabolcs-Szatmár megyei település (4523). 6. A görög ábécé 15. betűje. 7. Arc vagy alak megjelenítési formája. 8. Szárazföldi ormányos. 9. Növényültetvény. 10. Férfinév.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.
3.										
5.										

III. Kancsalító szókapcsolatok. Legutóbbi számunk hasonló rejtvényének mintegy folytatásaként ismét tíz meghatározást adunk. A feladat itt is az, hogy megfejtőink mindegyik meghatározást egy olyan három szóból álló szókapcsolattal fejezzék ki, amelyben a szavak mássalhangzói ugyanazok, sőt helyükön is maradnak, a magánhangzók azonban tetszős szerinti kicserélhetők más magánhangzókra. Az említett számban egy szemléltető példát is adtunk, itt erre már nincs szükség. Mindegyik helyes megfejtés értéke 3 pont, a telitalálatos megoldás tehát 30 pontot ér.

1. Fullánknyelvű, álmos képű kocsmáros:
2. Mohács környéki község gyászhuszárjának panaszkodása:
3. Roszmájú nőbolond előtűnik:
4. Kármán József fő művének hősnője guzsalyozna, köszöri:ne:
5. Erőfeszítéseket tevő, júdaskodó nagyfejedelem:
6. Lihegő, viperaként hangoskodó köpönyegforgató:
7. Lassan csillapodó, világhálón ügyködő harci mén:
8. Némajátékkal foglalkozó, anyás természetű kísértet:
9. Unatkozó régész ügye:
10. Mogorva csatlós bevásárlóalkalmatlansága:

IV. Szójátékos csattanó. Pontozó rovatunkban a lap első számától kezdve mindig volt egy-egy keresztrejtvény is, s mindegyikben egy-egy jeles írótól, költőtől, művésztől származó értékes gondolat anyanyelvünkről vagy általában a nyelvről. Most, csaknem három évtizeddel az Édes Anyanyelvünk folyóirat megszületése után változtatunk az eddigi formán. Mivel a klasszikus keresztrejtvények szelárnékában egyre nagyobb népszerűsége tettek szert az ún. skandináv típusú keresztrejtvények, azaz skandik, e számunktól kezdve az eddig megszokott keresztrejtvények helyett minden számban egy-egy színes, érdekes skandival kedveskedünk olvasóinknak. S mivelhogy azt szeretnénk, hogy ezeknek a skandiknak, csakúgy, mint az eddigi keresztrejtvényeknek, a megfejtés nyelvi élményén túl is legyen valami nyelvi többletük, mostantól kezdve mindegyik skandi típusú rejtvényünkben egy-egy viccnek szójátékon alapuló csattanójára kell majd rátalálni a rejtvény fő soraiban. Már ebben az elsőben is ezt a csattanót kell beküldeni! Megfejtése 25 pont.

Az e számunkban közzétett fejtörők együttes értéke kilencven pont, de már hetven pont is elég ahhoz, hogy valaki részt vehessen a sorsolásban, és egy értékes könyv nyertese lehessen. Könyvjutalomban tízen részesülnek. A Pontozó rejtvényének megoldását **2008. április 1-jéig** kell beküldeni címünkre: Édes Anyanyelvünk, Pontozó, 1364 Budapest, Pf. 122.

Minden rejtvénytípus szerető olvasónak sikeres megfejtés és hozzá jó szórakozást kívánunk – a rovat gazdájával, **Grétsy Lászlóval** együtt – a feladványok készítői: **Bence Imre (III.)**, **Harmati Gizella (II.)**, **Schmidt János (IV.)**, **Varga István (I.)**.

Szójátékos csattanó

Új szavak, kifejezések (48.)

Az új értelmező kéziszótárban nem található szavakból és kifejezésekből nem okvetlenül az első előfordulásokat szemlézzük. Várjuk olvasóink észrevételeit is!

benzínárgyújtó oldal – az egyes benzinkutak árainak internetes gyűjtőhelye, más néven: *benzinvadász-oldal* (pl. benzinar.info.hu, holtankoljak.hu)

boldogságindex – az egyes országok teljesítményének (a GDP-nél finomabb) új mértékegysége (békés országban, tiszta környezetben, tisztességes viszonyok között az emberek szerényebb jövedelem mellett is boldogabbak, mint rossz társadalmi légkörben magasabb GDP mellett)

dolgozó – munkahely. Pl. „Holnap megyek dolgozóba.” (‘Dolgozni megyek.’) Megj. Érdekes, hogy névelő nélkül használják.

fapados mobil – diszkont-, azaz virtuális telefonszolgáltató által kínált (olcsó) mobiltelefon-szolgáltatás (Népszabadság, 2007. okt. 8.)

forгатókönyv – stratégia, terv, lefolyás, ügymenet. Pl. „A frakcióban az a forгатókönyv fogalmazódott meg, hogy csak a módosító javaslatokat szavazzák meg, a végszavazást pedig eltolják tavaszra.”

guglizó – internetes adatbányászó (Népszabadság, 2006. szept. 18.)

hibrid (autó) – megújuló energiával (növényi olaj, alkohol) és villannyal egyaránt működő (autó)

hipa – helyi iparüzési adó. Pl. „a helyi iparüzési adó (hipa) kiváltásáról csak hosszú távon lehet szó” (Magyar Nemzet, 2007. okt. 13.)

médiaátverés – a média tudatos megtevéstése, félrevezetése

partituzizmus – a hagyományos leány- és legénybúcsúk új, idegenforgalmi változata. Pl. „Tallinnban, a brit partituzizmus aktuális fővárosában ... le lehet részegedni azért az összegért, amibe a szigetországban egy-két rundó sör kerül.” (Népszabadság, 2007. okt. 12.)

spa – gyógyvizes szolgáltatást nyújtó hely. Az angol *spa* ‘gyógyfürdő(hely)’ szó átvétele, pl. a következő társításokban: *spa&wellness*, *spa hotel*.

szóbeszéd alapú marketing – az angol *Word-Of-Mouth Marketing* sikeres fordítása

zsáknadrág – derék alá csúszó nadrág (Heves Megyei Hírlap, 2007. okt. 19.)

A rovat 1998–2005. között megjelent anyagát teljes egészében tartalmazza a következő kötet: Jelentés a magyar nyelvről (2000–2005). Szerk.: Balázs Géza. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005. További gyűjtés: Minya Károly: Új szavak I. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2007.

B. G.

balazsge@due.hu

Poén a polcon		ÉPÜLET-SZINT	1	KÖLCSÖNT VISSZAFIZETŐ	KORTÁRS SZÍNÉSZ (ATTILA)	LITER. RÖV.
		KÉRDŐ-SZÓCSKA		TITKOT KIFECSÉSG		FAJTA-TISZTA LÓ
– Légy szíves, vedd ki a Bölcsességek Könyvét a lexikonok mögül, és tedd az első sorba – kéri párját a férj.						
– Miért, drágám? – kérdezi az asszony.						
(A választ a rejtvény számított soraiban rejtettük el.)						
		NÉVELŐ	DUNÁNTÜLI MEGYE ÉS FOLYÓ	NÉVUTÓ, RÖVIDÍTVE	VÉDELMEZ	
		CHRISTIE: KRIMIRÓ	... BABA; KELETI MESEHÓS	MÉRKÖZÉS A GRUNDON	ÉSZAK, RÖV.	
ÚTBAN OTTHONKHOZ SORVÉGI						BELTÉRI KÖZSÉG A BIHARISIKON
					SZERB KOSÁRLABDÁZÓ (RADIVOJ)	CIRKÓNIUM PL. A SÜG-BÜG
HAMIS VÁD						ILYEN MŰVELTSÉG IS VAN
A KUBIKOSOK EGYIKE						
... CROCE: FIRENZEI TEMPLOM				EL-SZIGETEL ANGOL SÖRFÉLE		
KÖLTŐI SÓHAJ JÁROM JÓD			VALAMI ...; HERENDI GÁBOR FILMJE			
			DEPÓ MINŐSÍTŐ OSZTÁLYOZÁS			
OXIGÉN		IHAJLA!				RÓMAI 1-ES
USA-BELI KOSÁRLABDALIGA		OROSZ VERSES HŐSÉNEK				LOPÁS
OLASZ SPORTKLUB			CSONTVÉGEK! TANZÁNIA AUTÓJELE		A VESE ORVOSI (LATIN) NEVE	
					SZLOVÉN AUTÓK JELZÉSE	
URÁN				ÉDES-SÉGGEL MEGKENT MÁTKA	FELEDES!	
MÁSA ÉS IRINA NŐVÉRE!						
LAJSTROM, JEGYZÉK KÖTŐSZÓ				SZÉKES-EGYHÁZ UGYAN, DEHOGY!		A GORIOT APÓ IRÓJA (HONORÉ DE)
			A FELÜLETÉRE FEST-MÉNY		LIECHTENSTEIN FŐVÁROSA	HÁZORZÓ ÁLLAT MŰSOR-SZÓRÁS
MENS SANA IN CORPORE ... ÉP TESTBEN ÉP LÉLEK SOKSZÍNŰ FOGBÉLI		POÉN MAGVA! FÉM RÖVID NEVE		... APPIA; OKORI RÓMAI ÚT	VOLT, ELAVULT SZÓVAL KOVÁTS ...; SZÍNÉSZNŐ NŐI SZOKNYA	
KÉN			VAY ...; KOMIKÁNK			AMPER, RÖV.
VÉRMES INDIÁN			ÉRD KÖZEPE!			OLASZ AUTÓJEL
ALJÁHOZ						
FEKETE VONALAS MŰÉSZI GRAFIKA					INTER-CITY, RÖV.	

NYELVÉSZ • LELETEK

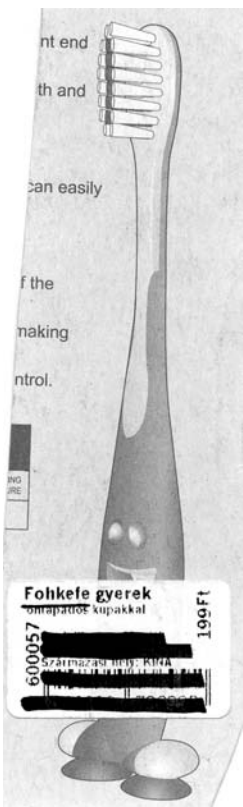
ELVÉSZLELETEK

„Citromízestő? De a citromot minek még izesíteni is? S ha ez a készítmény, mint írják, 100%-os citromlé, akkor még kevésbé értem: miért *citromízestő* a neve? Miért nem egyszerűen *citromlé*?” Beküldte dr. Bogárdi Mihály előfizetőnk.

Budapest legolvasottabb lapja!

Ezt írja a reklámújság, amelyben olvasnivaló, valódi olvasnivaló aligha akad. Íme az *olvas* új jelentése: átnéz, belenéz, szemébe dob. (B. G.)

Mint a mellékelt termékismertető mutatja, a kis fogkefe gyerekek megszületett, szépen fejlődik, csak egy kicsit „haccsol”! (Beküldte Miklós József-né komáromi olvasónk.)

Míg a Putyint támogató politikai erő vezetői az egypártrendszert tanulmányozzák Pekingben, egy orosz nőszervezet arra buzdítja az orosz elnök elnökét, hogy induljon az elnöki posztért.

Hogy is van ez? (A Magyar Hírlap 2007. novemberi számából vágta ki és küldte el nekünk Wagner Alfréd budapesti olvasónk.)

– Komássonhoz hasonlóan – a külpolitika, s vélhetően ezért kelt lábára az a hír, hogy az ő helyét nézte ki magának, úgy reagált: soha nem volt célja a rivalizálás Hárs Gáborral, aki több-

Sok mindennek lába kel, a hír azonban szárnyra kel! (B. G.)

2007/5

KLÁRIS

gyaljuk meg a „hogyan tovább” napjait, hónapjait. Ez a család úgy csinálta, hallgatták édesapjuk hasznos utasításait, mondanivalóját, az asztalnál vacsora után sok mindent meg tudtak beszélni, mert akkor egyben volt a család. Utána köszönték meg a vacsorát, s apa állt fel elsőnek, utána a gyerekek. A nagymama az ebédlőben mindkét asztalt leterítette gyönyörű abrosszal, virág közepén vázában. Ezentúl már ez így maradt, a virágok illatoztak, a fehérszőrű cica a két asztal között ült a szőnyegen, dorombolt békésen, nagymama horgolt a fotelben, a család többi tagjai álomra hajtották fejét nagy melegeggedéssel. Másnap előlről kezdődött minden ebben a rendben, elvégre mégiscsak kényelmesebb hét embernek két asztalnál vacsorázni, mint egy asztalnál szűkösködni, nem igaz?

Kívánunk ennek a nagy családnak jó étvágyat!

Nincs ebben a *jégkorcsolyában* valami tautológia? A korcsolya ugyanis – az értelmező kéziszótár szerint – olyan (sport)eszköz, amellyel a jégen siklanak. (B. G.)

Gondola

Gyermekruházat

Komáromi, Kalmár köz. 10.

Őszi termékeinkből: Esőkabát, szabadidő, sapka, harisnya, pizsama, gumicsizma

CSAK MAGYAR TERMÉKEK!
Csit-csatok, fejpántok, hajgumik óriási választékban, BOMBA ÁRON!

VÁSÁRLÁSI UTALVÁNY

50 000,-

VÁSÁRLÁSI UTALVÁNY
50 000,-

Méret: 10 x 100 mm - Ft értékű vásárlás

gyerekkorukban visszavált

A nyereség egy db 50 000,- Ft-os vásárlási utalvány

Sorsolás: 2007. december 23-án

De jó nekik! Annyi szabadidejük – vagy inkább: szabad idejük – van, hogy még el is tudnak adni belőle? (Ezt a kecsgetető ajánlatot a Komáromi Hirdető című újságban találták a Jókai Mór Gimnázium Parlando szakkörének tagjai.)

bányászokdás relikviái a kezdetleges eszközöktől a modern technológiáig, de begyűjtötték a B-A-Z megyében bányászott valamennyi ásványt is. A kiállítók a látogatók elé tárják a szakmai hierarchia lépcsőfokait, az egykor megbecsült dolgozók

Sokan kikérik maguknak ezt a rövidítést. De ha mégis használni akarja valaki, tegye helyesen: B.-A.-Z. megye. Érdekes, hogy a többi többnevű megye neve nem rövidül, így nincs J.-N.-Sz., Gy.-S.-M., Sz.-Sz.-B. vagy K.-E. megye. (B. G.)

Ha valaki felébred a családból, kijavíthatja ezt a mondatot... (Láng Miklós, Balatonalmádi)

Édes Anyanyelvünk

WWW.ANYANYELVÁPOLÓ.HU
2008. FEBRUÁR

• IFJÚSÁGI MELLÉKLET •

„A béke szigete”

avagy

a XV. Országos Anyanyelvi Tábor

Mi ez? Talán egy utazási iroda reklámszövege? Létező hely, amelyet földrajzilag meghatározhatok?

Én is sokáig kerestem, mire rátaláltam. A sziget tulajdonképpen egy tábor, és a békéjét az ott lakók teremtik meg. Mi köti össze őket? Édes anyanyelvünk tisztelete és szeretete. Ne gondold azt, hogy ez okoskodó diákok és nyelvtanítók találkozója! Olyan társaság, amelynek tagjaival önfeledten jól érezheted magad, és elfogadnak annak, aki vagy. Egy 28 éves fiú beszélget egy 14 éves lánnyal; nem nevetnek ki, ha ügyetlen vagy, ha bátortalan vagy, ha tánc közben elrontod a lépést. Egymást szórakoztatják, időt és energiát nem kímélve programokat szerveznek egymásnak. Szívből jövő mosolyt kapsz akkor is, ha reggel álmosan ballagsz a mosdó felé.

Minden tábornak van valamilyen központi témája. A miénk: anyanyelvünk, édesanyánk nyelve. Neves előadók látogatnak el hozzánk – Deme László professzor úr, Maróti István és Wacha Imre tanár urak – akikkel különben csak újságok hasábjain találkozhatnánk, vagy a tévéből, rádióból ismerhetnénk őket. Minden előadás különleges, talán a személyes közelség miatt. Nem a magas katedra tetejéről néznek le ránk, nem zárkóznak el a kérdések vagy új vélemények elől, hanem „köztünk járva” beszélnek egy-egy témáról. Sokszor együtt énekelünk. Honnan van az erő, miért fektetnek ennyi energiát egy táborba? – kérdeztem Karsainé Horváth Klára tanárnőt. A titka: „Mert szeretem a gyerekeket!” Azt hiszem, véleményét a tanár urak is osztják.

Szeretet? Ennyi lenne? Ez lenne a szervező, összekötő kapocs? Azt mondhatom: igen. Az a szeretet, amely nyitottá tesz, és amellyel elfogadjuk társainkat. Ezért nincs a táborban sírás, civakodás, szándékos rongálás. És ezért láthatsz a kollégiumi folyosón beszélgető, nevető gyermekcsoportokat késő este is.

Éveken át Csongrádon vertünk tanyát, idén ez másképp alakult. A nehézségek ellenére Kerekes Barnabás tanár úr kitartó volt, és Győrben sikerült egy újabb csodálatos tábort szerveznie. A helyszín megváltozott, de ugyanúgy „a béke szigete” maradt.

Palincsák Enikő

„Kell még egy szó...”

„Csongrád”, 2007

Még a záróforumon elhatároztam, hogy minél előbb írni fogok a táborról, amíg frissek az élményeim. Először is azt vettem észre, hogy az üzenőfalakon az egyik leggyakoribb szó a „köszönöm”. Kétségkívül egyik különlegessége „Csongrádnak” az, hogy mi még ki tudjuk mondani, le tudjuk írni ezt a szót. És az is, hogy itt olyan emberek gyűlnek össze, akiknek mindig van megköszönnivalójuk a másiknak, és akiknek mindig van mit megköszönni.

Mit adott nekem ez a „csongrádi” hét szakmailag? Amint többen is nagyon jól megfogalmazták, inkább egy érzéssel lettem gazdagabb. Nyertem egy ösztöndíjat Spanyolországba, februártól júniusig kint fogok tanulni, és bár még el sem indultam, máris honvágyam van. A sokat énekelte Honfoglalás című dalt idéztem: ez a tábor volt nekem „az ölelés, ami végig elkísér”.

S hogy miért írtam le mindezt? Hogy el ne felejtsem véletlenül, mert végzetes hiba lenne. Apró gondolatszilánkok ezek, nekem mégis fontosak. Spanyolország messze van, és öt hónap hosszú idő, különösen ha az ember egyedül van, elszakadva attól a biztos és jól ismert közegtől, ahol addig élt és otthon volt. Mégsem félek. Nem indulok útravaló nélkül. Köszönöm.

Dömötör Andrea

„marad egy jel...”

Győr, 2007

„... marad egy jel, amit elviszünk,
mert a Kazinczy kell!”

A győri Kazinczy Ferenc Gimnázium felkészítő táborában egyetemi professzorok és középiskolai tanárok válogatott csoportja dolgozott azon, hogy a Kazinczy szépkiejtési és az „Édes anyanyelvünk” nyelvhasználati versenyekre való gyakorlás mellett a magyar nyelvért való küzdelem készségét is beleplántálják a diákság szívébe.

Mindenki azt nyilatkozta, tanult valamit. De mégis, mi volt az, ami miatt több száz kilométert utaztunk? Mi volt, amit csak Győrben tudtunk megtanulni? Hiszen Deme László professzor úr, Kerekes Barnabás, Wacha Imre tanár urak már számos kiadványt bocsátottak közre, amelyekben még részletesebben és áttekinthetőbben magyarázzák el a szövegalkotás, a helyes kiejtés és a retorika fontos kérdéseit. Van azonban, amit a legjobb író sem tud papírra vetni. Az a csillogó tekintet és átélés, amivel előadtak, megerősítettek minket abban, hogy fontos odafigyelni arra is, hány kólára is hívjuk el az ismerősünket. (Gyere fel egy kólára! Gyere fel egy kólára!)

A másik, nem kevésbé jelentős tapasztalat, ami azt hiszem, minden határon belül élő magyart elgondolkodtatott: az erdélyiek, a kárpátaljaiak és a vajdaságiak elhivatottsága. A szeretet és szenvedély, amivel ők őrzik és táplálják a magyar nyelv gyertyalángját, példaértékű mindnyájunk előtt.

Ezúton is szeretném megköszönni mindenkinek a szervezést és a részvételt, továbbá iskolámnak és a sorsnak, hogy ennek a kis közösségnek tagja lehettem. Egy költő barátom szavaival élve: „Változnak a szelek, / s én nem mondom, / ég veled, / annyit mondok, / viszlát!”

Mészáros Katalin Edit

Megkezdődött az iskola

Igazi rohanás. Iskolakezdés. Még szombaton is egész nap dolgoztak a lézpedi iskolában a kisegítő személyzet emberei, hogy hétfőn befogadásra készen álljon az iskola. A magyar szakterem is más osztályterembe költözött, sőt külön épületszárnyba. A valamikor magyar iskolának épített épületszárnyban kaptunk helyet, mondhatnám, „megkaptuk a helyünket”.

A takarító nénik szépen kimeszelték a termet, majd közös erővel sikerült felöltöztetni. Újra visszakerültek a falra az otthonosságot sugárzó padravalók, servétek és természetesen a magyar nyelvi oktatást segítő szemléltetők is. A tábla fölött továbbra is a „bogarasok” táblája köszön a bejövőknek: „Isten hozta Lészpeden”. Minden adomány otthonra talált ebben a kis tanteremben, itt van minden apró vagy nagyobb adomány, amivel a lézpedi magyar oktatást szeretnék segíteni. Az egész iskolában nekünk vannak a legjobb padjaink és székeink, na meg a legjobb gyerekeink. Mert ez a lényeg, lehet bármilyen szép a magyar szakterem, ha nem tudjuk megtölteni tartalommal. Az én gyermekeim meg aztán igazi gyerekek, néha csak „ördögsekér”-nek becézem őket, de van, amikor a „csudadolog” is gazdára talál közülük.

Ma (2007. november 21-én) reggel beköszöntött a tél is az ablakon. Még szerencse, hogy már vártam, minden évszaknak megvannak az örömei és a szépségei. Naponta nyolcvanöt (85) gyerek várja a magyarórát, közülük ötvennégynek kell érvényes jegyet szerezni a félév végére magyarból mint anyanyelvből. Az idén már korosztályok szerint sikerült csoportosítani őket, minden évfolyam külön csoportba került, kivétel az I–III. osztályosok, akik mind kezdőknek számítanak, és egy csoportban járnak magyarórákra. Mind az iskolai magyarórát (amelyekre azok járnak, akik kérvényezték, és a tanulásukért járó értékelés bekerül a naplóba), mind az iskolán kívülieket (ide azok járnak, akik csak kóstolgatják a „forró kását”, nem szeretnék megégetni a szájukat) az iskolában erre külön kialakított magyar szakteremben tartjuk. A gyerekek itt írnak, olvasnak – természetesen magyarul –, kissé a sajátos dialektusuk felé hajolva, itt rajzolnak, kézimunkáznak, és amíg a nagyobb testvérük írogat, a kisebbek eljátszadoznak bő játékkészletünkkel. És van még néhány ász a kezünkben: egy hatalmas televízió, egy dvd és hat számítógép, amelyen minden gyerek megismerkedhet a számítógépezés alapfogalmival (felhasználói szinten), természetesen magyarul. Ez lenne az a szakterület, ahol sikerülne elérnünk, hogy először ne románul tanulják meg. Nem igyekszem eltitkolni, hogy a szakterem látványa naponta újabb és újabb tanítványokat húz be az ajtón.

Köszönet Mindenkinek! A lézpedi eredmények nem csak az én érdemeim, ez közös eredmény, a mienk, mindenkié, aki a kezemet fogta, aki a gyerekeket támogatta, és néha engem is, úgy igazából hátulról, ha úgy éreztem, hogy hanyatt vágom magam. Örülünk együtt a sikernek!

Üdvözlés innen, a télbe hajló őszi Lészpedről:

Márton Attila
tanító

Kérem, vigyázzanak, az ajtók záródnak!

Aki autót vezetve vagy gyalog indul a munkahelyére, iskolájába, nem szembesül nap mint nap a problémával, hogy mivel is lehetne hasznosan eltölteni az utazási időt. Tömegközlekedési eszközön döcögve a percek néha olyan lassan telnek.

Az ajtó kinyílik, a leszálló utasok sorban lépkednek le a buszról, miközben a megállóban várakozók udvariasan félreállnak. Ezután a lent állók felszállnak, a sofőr türelmesen megvárja az utolsó is. Természetesen a fiatalok átengedik a helyüket az idősebbeknek.

Igen, mindannyian tudjuk, hogy ennek így *kellene* lennie, de sajnos még sincs így. Sokszor vetődik fel ez a kérdés: miért nem figyelmesek „a mai fiatalok”. Ők pedig visszakérdeznak: miért előítéletesek a felnőttek?

Most tegyük félre azt, hogy a nemzedékek közti vitában ki nek van igaza. Inkább nézzünk egy bizonyos közlekedési eszéköt, amely most jelképezi az összes többit.

Kevés az idillikus pillanat, amikor nincsen senki, aki magára vonná a dühös szempárok figyelmét. Legtöbbször akadnak hangosan telefonáló vagy zenét hallgató személyek, de elég egy szemérmetlen szerelmespár vagy két vihogó barátnő, akik megbotránkoztatják a jelenlévőket.

Egyik utasunk nemtetszésének ad hangot, mert a mellette ülő fiatal hölgy belekezdett vacsorájának elfogyasztásába. A lány előbb megdöbben, majd mivel szóhoz sem jut, homlok-ráncolással és grimaszolással fejezi ki véleményét. Végül megértő tekinteteket keres a közelben, de eddig futotta az ellenszegülés, szendvicsét lassan csomagolni kezdi, továbbra is értetlenkedő fejingatás közepette.

Vannak „csendes szenvedők”, akiket nem látszik, de mérjük folyamatosan gyűlik-gyűlik, mégsem tesznek, nem tehetnek semmit. Beletörődve hallgatják az előttük zajló beszélgetést, melynek fültanúi. Hallják a neveket, a tényeket, az eseményeket, és anélkül, hogy bármiféle érdeklődést is mutattak volna a történet iránt, annak passzív részesévé válnak.

Persze, az csak a kisebbik baj, hogy egyesek hangosak. Sajnos, a buszunkon találhatunk közönséges embereket, akik trágár kifejezéseket használnak, egyik-másik utas kötekedésre is hajlamos, ezért az utazók többsége igyekszik kikerülni. Nem próbálkoznak meg nevelő szándékkal közeledni feljűk, hisz tudják, kevésbé bízhatnak a jó szó erejében.

Vannak, akik csak pár percig tartanak velünk, majd elhagyják a járművet. Nekik nincs sok lehetőségük megfelelően kihasználni a hosszú utazás perceit. Néhányuk kezében láthatunk újságot, könyvet. Gyakoriak a magazinok, a bulvárlapok. Ezek lapozgatása nem igényel nagy figyelmet, könnyen kikapcsolja az olvasóját. Címlapját szeretettel nézegetik a többiek, az őt körülállók is. A figyelmetlenebbek úgy belemérlenek a más újságjának olvasásába, hogy csak a lapozás zökkenti ki őket az összpontosításból.

Ákadnak olyanok, akik nem tudnak mozgás közben olvasni. Ők némán utaznak mellettünk: zenét hallgatnak, esetleg alszanak, vagy talán céltalanul nézelődnek.

Sajnos, ezen a buszon elég sok olyan emberrel találkozunk, akik tapintatlanul szemlélődnek, figyelik a másoknak szinte minden egyes mozdulatát. Ők nem láthatják kívülről magukat, de viselkedésük legtöbbször gyermekien naiv. Már-már bántó a tekintetük: meredten néznek egy irányba. Ez nem is okozna olyan nagy kellemetlenséget, ha tekintetük a semmibe veszne.

Csakhogy a fák vagy az elhaladó autók nem olyan érdekesek, mint egy kéz, amely papír zsebkendőért kutat a táskában vagy egy síró kisgyerek, akit az édesanyja zavartan nyugtatni próbál.

Hűűű... hogy elrepült az idő! Én itt szállok le. Örültem a találkozásnak! További kellemes utat kívánok!

Szabó Kornélia

Megyek a metróaluljáróban, s a szemembe ötlök egy plakát, rajta hatalmas betűkkel a felirat: „*Ujíts be egyet!*” A mondatot olyannyira nem értettem, hogy újra meg újra el kellett olvasnom. De akkor is csak sejtteni kezdtem az értelmét, és mást nem tehettem, mint hogy megjegyezzem, és menet közben rágódjak tovább rajta.

Miért *be*? Ez az igekötő az elmúlt időben elég erélyes terjeszkedésbe kezdett, több helyütt háttérbe szorítva a megszokottabb formát. Ezt hallom az iskolában: „Mindjárt megyek, csak *benyelek* egy szendvicset...” Mondhatta volna ezt is: „csak lenyelem a szendvicsem”; de nem. Pedig a *be* itt nemigen hordoz többletjelentést a *le*-vel szemben. Kifelé nyilván nem fog nyelni (elég furcsa lenne ennek az igének az alkalmazása a nyelvcső-antiperisztaltikára, de talán már meg sem lepdőnék rajta).

A minap a szünetben megszólít egy felsőbbéves: „Acélbetétes bakancs, ez igen! *Alázz be* mindenkit!” Nyilván az ő tudatában is élt a különféle divatáramlatok által a Dr. Martensről kialakított téveszme (amelynek hibás voltáról az ÉA. 2002. őszi számában olvashat a kedves Olvasó), miszerint „vascsizma” = brutálitás, s a főnti felszólítással ennek a gondolatának kívánt „tréfásan” hangot adni. Bizonyára csak elmosolyodtam volna rajta, ha az állítmány más igekötőt kap, de amit hallottam, attól feláll a szőr a hátamon. Nem is olyan régen lehettünk fültanúi a *megaláz* szó *lealázzá* való korcsosulásának (amiben egy kis jóindulattal még némi képszerűséget is felfedezhetett az ember: *lealáz* „a sárga földig”), s most továbbtorzulásának lehettünk tanúi.

Lássuk a következő esetet: „Ha az egyenlet mindkét oldalát *beosztjuk* 4-gyel...” Ezt a kóros elváltozást valószínűleg nem (csak) a divatnak köszönhetjük. „Logikus” magyarázatnak tűnik, hogy a *beszoroz* mintájára keletkezett a szó. Sajnos azonban ez határozott szegényedést jelent a nyelvünkben: míg az *eloszt* ige kifejezte a több egyenlő részre való osztást, addig a *beoszt* esetében ennek már nyomát sem találjuk.

A közlekedésről beszélgetve ma már gyakran hallhatjuk ezt: „*beelőztek* minket” – s ha ezen valaki nagyon meglepődik, ezt mondja: „Rögtön *beajulok!*”, vagy esetleg: „Mindjárt *behalok!*”. A kocsiiban nyáron még efféle mondatok is elhangoztak: „*Bepusztulok* ettől a melegtől!” Itt az *el* és a *meg* igekötőt „váltották le” a beszélők.

A fenti példáknál érdekes megfigyelni a nyelvi sznobság pálfordulását. Nem is olyan régen, fél éve-egy éve még hallot-

tuk ugyanilyen helyzetekben: „*kielőz*”, illetve „*kihal*”. Ez utóbbi azért is volt különösen komikus, mert a *kihal* szónak már ismertük egy szótári jelentését, és megmosolyogató volt elgondolni, ahogy egyetlen ember fogja magát, és kihál... Am a divat 180°-os fordulatot vett: eddig *kifelé* tartott, most már *befelé*.

Elég érdekes a következő szerkezet is, ami egy előadáson hangzott el: „akinek van, és *beáldozza*...” Minden bizonnyal az a kép rémlett fel az előadó előtt, hogy akinek van, és „áldozatot vállalva” juttat belőle másoknak is, az beteszi a közös kasszába, hogy onnan vegyen belőle, akinek szüksége van rá.

Máshol hallottam: „*Bealszok* itt, olyan sokat kell várni...” Nem, nem *elalszok*, hanem *bealszok*. S hova? Talán az álmok világába? Aligha ezt akarta vele kifejezni a beszélő. Pusztán „*trendiségből*” mondta: *be*..., csakúgy, mint a következő példában: „Nem is *bejósolható*, mi lesz az eredmény.” Az pedig, hogy rossz helyen van az igekötő, már csak hab a tortán (vagy inkább olaj a tűzre...).

A pálmát azonban mindenképpen a következő példa viszi el. Budapesten találkoztam vele: „*Befigyel* egy kóla?” Hosszas töprengés után is csak segítséggel jöttem rá a jelentésére. Valaki azt szerette volna megkérdezni felebarátjától, hogy nem kíván-e inni egy kólát... A *figyel* ige érdekes használata már korábban feltűnt: „a polcon ott *figyel* a DVD-lejátszó...” (Még) nem általános, figyelemfelkeltő dologra mondják ezt legtöbbször. Mint a polc királya, aki gögősen *figyeli* a szerényen meghúzódo könyvecskéket, a kiszolgált kazettás magnót... *Be* igekötővel s ráadásul ilyen értelemben azonban számomra teljes rejtély ez a szó.

Magának az igekötőnek az ilyenféle használata egyébként nem új keletű jelenség. Városunkban az erdő szélén ki van szögeve egy rozsdás tábla – láthatóan nem mai gyerek –, rajta egy felirat: „A tűzhely használata után a tüzet *be kell oltani!*” Az ígét itt nyilván *elolt* értelemben használták, de az értelmező kéziszótár a *beoltnak* nem ismeri efféle jelentését.

Féktelen terjeszkedésbe azonban csak az utóbbi időben kezdett a *be* igekötő, minden valószínűség szerint egy kereskedelmi tévéadó műsorának, illetve a főszereplő kedvenc szóhasználatának köszönhetően. Most már kutya-macska *bevállal*, akkor is, ha nem vállalni kellene valamit, hanem elvégezni, megenni vagy kipróbálni.

Raizer György

„Az ember legyen igényes, kíváncsi...”

Négy kérdés Maróti Istvánhoz

– *Hogyan kapcsolódott be az anyanyelvi mozgalomba?*

– A Hazafias Népfrontnál művelődési ügyekkel foglalkoztam, olvasótáborokat szerveztem, és a könyvkiadás társadalmi vitáját indítottuk meg. 1981-ben Fábián Zoltán, az Írószövetség akkori titkára javasolta a Népfront vezetőjének, hogy legyen egy olyan nyelvészettel, nyelvi kérdésekkel foglalkozó munkacsoportja is „Az Olvasó Népiért Mozgalomnak”, amely a beszéd- és magatartás-kultúrával foglalkozik. Akkor ismertem meg Z. Szabó Lászlót, a győri Kazinczy Ferenc Gimnázium tanárát, ő lett ennek a munkacsoportnak a vezetője. Azonban ebben a társaságban nemcsak nyelvészek ültek le beszélgetni, hanem írók, költők, újságírók, színészek és előadóművészek is. Így kezdődött 27 évvel ezelőtt. Akkor ismerhettem meg – többek között – Lőrincze Lajost, Montágh Imrét és Szende Aladárt. Sok volt a teendő, hiszen akkor kezdtük el az anyanyelvi táborok szervezését, és folytak a Nyelvi illetmen című kötet munkálatai is.

– *Miért tartotta fontosnak a nyelvművelő munkát akkoriban?*

– Nagyon sokat számított a családi háttér, a neveltetés. A nővérem tanított, bátyáim mindketten tanárok, magam pedig népművelés-könyvtár-magyar szakon végeztem a főiskolán és az egyetemen. 1991-ben, amikor a Petőfi Irodalmi Múzeumba kerültem, nagy élményt jelentett számomra, hogy írókkal, költőkkel és nyelvészekkel készíthettem interjút.

– *Először 1996-ban a csongrádi anyanyelvi táborban volt alkalmam találkozni Önnel, amikor a múzeum hanganyagának segítségével idézte meg neves íróinkat, költőinket. Miért éppen erről a témáról tartott előadást a fiataloknak?*

– Nekem ezek az előadások mindig nagy élményt szereznek, és mindig hasznosak is. Nagyon jó érezni, hogy ebben a hazában sokan vannak olyanok, mint ennek a tábornak a résztvevői, és ezt a csapatot, ezt az elszántságot tovább kell erősíteni.

– *Mit üzenne útravalóként a fiataloknak, akik itt vannak a táborban, és fontos számukra a nyelvművelés, illetve azoknak, akiket még meg kell győzni a nyelvápolás fontosságáról?*

– Az utóbbi a nehezebb, meggyőzni másokat, de én azt hiszem, hogy egyetlen nyári találkozás sem fejeződhet be a táborzárral. Hiszen azt az élményt, amelyet a táborban éltek át a fiatalok, meg kell osztani az iskolában a tantestület tagjaival vagy akár egy szakköri foglalkozás résztvevőivel. Az ember legyen igényes, legyen kíváncsi, és igyekezzon mindenből a legjobbat, a legértékesebbet megtalálni önmaga számára. Teendő van bőven, hiszen tudjuk, hogy milyen világban élünk. Ebben a rohanásban kevés idő jut mindarra, ami hagyományosan értékeknek számít. Mégis meg kell keresni rá a megfelelő percmennyiséget.

Brezai Zoltán

Kérem vagy kérdezem?

Különös nyelvi jelenségre figyeltem fel a nyáron. Unokáim, ha valamit kérni akartak tőlem, nem kértek, hanem kérdeztek: *Megkötöd a cipőfűzőmet, Mama? Ideadnád a zoknimat? Teszel nekem még főzeléket?*

Amikor ez tudatosult bennem, játékból ezt feleltem: Nem. Először döbbsent kis arccal néztek, s akkor elmondtam nekik, hogy nem kérdezni kell, hanem kérni, így: *Légy szíves, kösd meg a cipőfűzőmet! Kérlek, add ide a zoknimat! Kérlek még főzeléket, Mama!* Vagyis a felszólító mód használata a helyénvaló, nem a kérdő mondat. Természetesen a kicsiknek nem nyelvtanítottam, hanem mintát adtam. A következő napokban aztán, ha ismét nemmel válaszoltam a kérő kérdéseikre, jót nevetünk, és okosan kijavították magukat.

A tanévkezdés után az iskolában is figyelni kezdtem a diákokat, és ugyanezt a jelenséget tapasztaltam: *Kinyitnád az ajtót? Megfogod a táskámat? Tanárnő, megnézi, hogy bent van-e X tanár úr?* – ahelyett, hogy: *Légy szíves, nyisd ki az ajtót! Kérlek, fogd meg a táskámat! Kérem szépen, tessék megnézni, bent van-e X tanár úr!*

Általános jelenségről lehet szó, mert unokáim egymástól 100 kilométerre lagnak, különböző óvodákba járnak. A diákok is sok településről jönnek iskolánkba, különböző helyekről hozzák nyelvhasználatunkba ezt a szokást. Az is valószínűsíthető, hogy mindez a felnőttek beszédéből szívargott a gyerekek nyelvébe.

Azt hiszem, ennek az egyik oka az, hogy nincs stabil nyelvi környezet, amelyben a nyelvi normák hagyományozódnának. Nincs hatékony anyanyelvi nevelés a családban, és nincs az óvodában, iskolában sem. Azaz van, de nemrég egy pedagógus igen találóan így írt erről: amit a tanár délelőtt az iskolában fölépít, azt a televízió egy óra alatt lerombolja.

Talán nem érzik elég udvariasnak az emberek a felszólító módot. Az egyik oldalon ott van a mai beszédben a durvaság, a trágárság, a másik oldalon pedig a túlzott finomkodás, óvatosság. Holott a felszólító mondat nemcsak felszólítást, parancsot fejez ki, hanem biztatást, kérést is.

Végül pedig nagyon sok fiatal szülő nem felszólítva, utasítva neveli a gyermekét, hanem mindig mindenről megkérdezi őt: *Fölkeltél már? Akarsz hazajönni? Melyik pólót vegyük föl? Nekiállsz a tanulásnak? Elkezdted már a fürdést?* (Pedagógiai-lag én nagyon kárhóztatom ezt a szokást.) Miután a gyerek naponta ezt hallja, természetes, hogy hatással van a nyelvhasználatára.

Persze, adódhat olyan helyzet, amelyben helye van a kérdéssel megfogalmazott kérésnek, de ez ne váljon általánossá. Órizzuk meg a hagyományos formát, használjuk bátran a felszólító módot!

Miklós Józsefné

Jegyeket, bérleteket?!

Gyakran éri a fiatalokat az a vád, hogy nem érdekli őket a kultúra, irtóznak a múzeumoktól, a színházaktól, az operától. Ez persze sok esetben, sajnos, jogos kritika, mert egy jelentős réteg a televízió és az interneten kívül nem érdeklődik semmi iránt.

Szerintem a fiatalokat támogatni kellene abban, hogy eljuthassanak egy-egy kulturális programra. Így talán nem erősödne tovább az a folyamat, amelyben az embereket nem érdekli a múlt, a hazánk; nem érdekli Európa vagy más nemzetek kultúrája, csak önmaguk és saját kényelmük. Közlebb kellene hozni a fiatalokhoz a művészeteket, a színházat, az operát.

Úgy gondolom, az emberek művelése, „műveltetése” nem csak a családok feladata; központi intézkedésekkel, pl. diákjegyek bevezetésével lehetne serkenteni a fiatalok érdeklődését.

Kristofori Szilvia

REJTVÉNYSAROK

Előző rejtvényünkre a szokottnál kevesebb megfejtés érkezett. Talán nehezebb volt a feladat az eddigieknél? Ismerkedjenek meg ezzel a „csupa zene” verssel (a megoldással)!

Weöres Sándor: Kínai templom

Szent	fönn	Négy	majd
kert,	lenn	fém	mély
bő	tág	cseng:	csönd
lomb:	éj	Szép,	leng,
tárt	jó,	Jó,	mint
zöld	kék	Hír,	hült
szárny,	árny,	Rang,	hang

Az öt szerencsés nyertes: Bán Krisztina (2911 Mocsai, Igmándi u. 8.), Deutsch Anna Mária (1142 Budapest, Nezsider park 11.), Hantos Krisztina (2064 Csabdi, Szőlő sor 3.), Kádár Éva (2360 Gyál, Kassai u. 9.), Tóth Dorottya (2921 Komárom, Vasút u. 28.).

Szeretettel gratulálunk nekik. Most pedig következnek az új rejtvény!

„Állati” növények

Növényneveinket olvasgatva gyönyörű kifejezésekre bukkanunk, például *tündérfátyol, vérontófű, sefűsefa, ördögcérna*. Nagyon gyakran találkozunk olyanokkal, amelyekben egy-egy állat neve fordul elő, pl. *kakasmandikó*. Ilyeneket kell kedves megfejtőinknek megtalálniuk.

Az alábbi táblázatban közismert növényneveket rejtettünk el. Ezek olyan összetett szavak, amelyeknek az előtagja állatnév. Megadjuk a növénynév (s egyben állatnév) kezdőbetűjét és az utótag kezdőbetűjét. Így nem lesz nehéz megtalálni az „állati” növényeket. Minden pont egy-egy betűjegyet jelent.

1. b . . . l	6. k t . .	11. ö . . . f
2. f a . . .	7. l . h	12. sz k
3. g h . . .	8. m gy	13. sz l . .
4. k f . .	9. m s	14. v h . . .
5. k r . . .	10. o sz . .	15. z v

Jó „vadászatot” kívánok!

A postára adás határideje: **2008. március 7.**

A megoldásokat a következő címre küldjék: Jókai Gimnázium, Parlando szakkör, 2900 Komárom, Táncsics M. u. 32.

A helyes megfejtők közül öten könyvjutalomban részesülnek.

Csillogítani vagy polírozni?

Édesanyám munkahelyén szlovákiai magyarok is dolgoznak. Egyikük rendszeresen használja a *csillogítani* szót. A magyarországi köznyelv nem ismeri ezt a kifejezést, sem a szinonimaszótárakban, sem a Magyar értelmező kéziszótárban nincs benne.

Erre a munkafolyamatra az üzemben a *polírozni* szót alkalmazták. Az idegen szó magyar jelentése: 'csiszol, fényez, fényesít'.

Vajon régi, feledésbe merült szó, vagy egy idegen szónak az új, magyar párja ez a *csillogítani*?

Szerintem nagyon érthető és logikus „fordítása” a *políroz* szónak, ráadásul a hangulata sokkal szebb, benne van a *csillog* és a *csillag*, szeretetre méltóbb, mint a rideg, idegen *políroz*.

Érdemes lenne ezt a szép kifejezést a magyar köznyelv számára is ismerőssé tenni.

Kern Fanni

(Megjegyzés: elgépelés miatt a 2007. évi mellékletben értelemzavaró hibával jelent meg ez az írás, ezért – immár helyesen – újra közöljük.)

Az Anyanyelvápolók Szövetsége Ifjúsági Tagozatának hírlevelét **Kerekes Barnabás** szerkesztette.